

Michal Wiezik, Iveta Niňajová, Juraj Švajda, Ľudmila Elexová

KONCEPT PRÍRODNÉHO TURIZMU

v slovenských podmienkach

Vypracované s finančnou podporou v oblasti podpory regionálneho rozvoja

ÚRAD VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

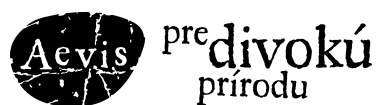
ÚRAD PODPRESEDU VLÁDY SR
PRE INVESTÍCIE
A INFORMATIZÁCIU

FRANKFURT
ZOOLOGICAL
SOCIETY

Koncept prírodného turizmu bol vypracovaný odborným riešiteľským tímom pre neziskovú organizáciu Aevis v roku 2019. Podľa potreby môže byť priebežne aktualizovaný a dopĺňaný. Číslo jeho verzie je uvedené na titulnej strane. Informácie o jeho najaktuálnejšej verzii získate na info@aevis.org

www.aevis.org
www.prirodnoturizmus.sk

Obsah

Úvod	3
1. Význam cestovného ruchu s dôrazom na prírodný turizmus	4
1.1 Vymedzenie pojmov pre prírodný turizmus	6
1.2 Princípy udržateľnosti v cestovnom ruchu a dôvody ich uplatňovania	9
1.3 Charakteristické znaky prírodného turizmu	10
2. Druhy prírodného turizmu	12
3. Charakteristika lokalít vhodných na prírodný turizmus	12
4. Produkt prírodného turizmu	14
4.1 Predpoklady tvorby produktov prírodného turizmu	14
4.2 Tvorba produktov prírodného turizmu	15
4.3 Príklady prírodného turizmu v zahraničí	16
4.4 Príklady prírodného turizmu na Slovensku	18
5. Typológia návštevníka pre produkty prírodného turizmu	19
6. Podporné nástroje rozvoja prírodného turizmu	20
6.1 Politický rámec	20
6.2 Certifikácia	21
6.3 Hodnotenie ekosystémových služieb	22
6.4 Výchova a vzdelávanie	22
7. Koncept rozvoja prírodného turizmu na Slovensku	22
7.1 Východisková situácia na Slovensku	23
7.2 Vhodné lokality na prírodný turizmus na Slovensku	27
7.3 Vhodné a nevhodné aktivity prírodného turizmu	30
7.4 Iniciatíva za prírodný turizmus	32
7.5 Predpoklady rozvoja prírodného turizmu v slovenských podmienkach	34
7.6 Odporúčaný postup zavedenia prírodného turizmu na Slovensku	35
Riešiteľský tím	37

Úvod

Zdá sa, že súčasný celospoločenský trend prehodnocovania zaužívaných spôsobov spravovania a riadenia krajiny, vzdelávania či určovania priorít v hospodárskych odvetviach nie je len akýmsi „módnym výstrelkom“ doby, ale naozaj vyplýva z reálnej krízy hodnotového systému.

Takmer z každej strany sa na nás valia nové a, žiaľ, prevažne negatívne správy o preľudnení, o klimatických zmenách, kolapse ekosystémov či vymieraní druhov, alebo aj tie lokálnejšie s atribútmi netransparentného a korupčného správania, zlyhávania štátu na viacerých úrovniach spoločnosti či absencie napĺňania dlhodobých strategických plánov. Vedecká aj laická verejnosť stále nástojčivejšie požadujú nové riešenia pre novú dobu, keďže tie doteraz zaužívané sú pre výzvy a potreby dnešného sveta značne nekompatibilné, neúčinné a vo svojej podstate škodlivé.

Autorský kolektív predkladaného konceptu prírodného turizmu len nedávno stál pred neľahkou úlohou vytvorenia rozvojového rámca s využitím kultúrneho a prírodného potenciálu pre Sninu ako jeden z najmenej rozvinutých okresov Slovenska. Pri dôslednej analýze východísk tohto regiónu nezostávalo nič iné, len konštatovať, že súčasťou úpadku je práve fixácia na zaužívané odvetvia, ktoré síce zabezpečovali základné prežitie miestneho obyvateľstva, no nepredstavovali žiadnu perspektívu pre ďalší rozvoj. Navyše ich realizáciou dochádzalo k stále vážnejším škodám na prírodnom prostredí a k znižovaniu atraktivity celého regiónu. Alternatíva k tejto kritickej situácii spočíva v prehodnotení využívania hodnôt územia a rozvoji na báze jeho jedinečnosti postavenej na prírodných hodnotách. Prírodný turizmus bol následne identifikovaný ako jeden z primárnych nástrojov na dosiahnutie tohto obratu a sprostredkovanie reálnej ekonomickej alternatívy s výrazným potenciálom pre rozvoj regiónu a zvrátenie jeho nepriaznivej demografickej situácie.

Z tohto dôvodu bolo žiaduce zadefinovať rámce a princípy prírodného turizmu v slovenských podmienkach. Veľmi rýchlo sa ukázalo, že za prírodný turizmus nemôže byť považovaná akákoľvek aktivita cestovného ruchu realizovaná v prírodnom prostredí, keďže mnohé z foriem tohto odvetvia majú nepriaznivý vplyv na prírodné prostredie, prekračujú únosnosť a ekologickú valenciu (toleranciu) územia alebo jednoducho neprinášajú výhody pre miestne komunity a sú len inou formou neudržateľného využívania prírodných zdrojov regiónu.

Naopak, prírodný turizmus podľa tohto konceptu má tieto negatívne vplyvy odstraňovať a objektívne prispievať k ochrane životného prostredia a zlepšeniu podmienok pre život ľudí. Má byť skutočnou ekonomicky a ekologicky udržateľnou alternatívou rozvoja regiónov, najmä tých, ktoré sú dnes kategorizované ako najmenej rozvinuté.

doc. Ing. Michal Wiezik, PhD.
a kolektív autorov

1. Význam cestovného ruchu s dôrazom na prírodný turizmus

Cestovný ruch v sebe integruje široké spektrum činností a odvetví. Všetky formy cestovného ruchu predstavujú dôležitý ekonomický prínos pre lokálnu zamestnanosť a príjmy štátneho rozpočtu. Avšak práve prírodný turizmus je dôležitý nástroj pre udržateľný rozvoj, pretože umožňuje zapojenie súkromného sektora do miestneho ekonomického rozvoja a zároveň stimuluje a ekonomicky odôvodňuje ochranu príslušných miestnych prírodných zdrojov a zachovanie biodiverzity¹ v území. Táto jeho úloha je obzvlášť významná práve v menej rozvinutých krajinách a odľahlých regiónoch, kde sú iné alternatívy ekonomického rozvoja spravidla limitované.

Cestovný ruch sa stal celosvetovým fenoménom a jeho ekonomické účinky sa stali jedným z hlavných motívov jeho rozvoja. S rastúcim rozvojom najmä v tvrdých formách (prudká investičná výstavba spojená s masovým cestovným ruchom) sa začali čoraz viac prejavovať negatívne vplyvy na životné prostredie a miestne komunity. **Hľadanie súladu medzi prírodným prostredím a jeho ochranou a rozvojom cestovného ruchu** sa preto stalo celosvetovo predmetom záujmu viacerých skupín expertov.

V posledných desaťročiach sa prírodný turizmus stal najrýchlejšie sa rozvíjajúcou formou cestovného ruchu s priemerným tempom rastu 10 – 30 %. Jeho podiel na trhu cestovného ruchu predstavuje v súčasnosti okolo 20 %. Medzinárodné štúdie tiež uvádzajú, že 40 % globálneho hospodárstva je založené na biologických produktoch a procesoch, čím upozorňujú na to, že na zachovaní biodiverzity záleží.² Rozvoj prírodného turizmu je v súčasnosti dôležitým nástrojom na zachovanie prírodného prostredia, v čom aj väčšina krajín zaznamenáva pozitívne trendy.³

Rastúci záujem o cestovanie do prírodného prostredia a menej narušených lokalít je aj výsledkom zvýšeného celosvetového záujmu o ochranu životného prostredia.⁴ Štúdia⁵ skúmajúca vplyv biodiverzity na prírodný turizmus v 929 chránených oblastiach preukázala, že **každé zvýšenie biodiverzity o 1 % súvisí s rastom cestovného ruchu o 0,87 %**. Oblasť chránené pre biodiverzitu majú viac návštevníkov než tie, ktoré majú zmiešané využitie a symbióza⁶ biodiverzity a cestovného ruchu je možná pri vhodných stratégiách ochrany územia a ich manažmente.

Z dlhodobého hľadiska je oblasť cestovného ruchu považovaná za **silné a stabilné odvetvie globálnej ekonomiky** za predpokladu investícií a rozvoja v otvorenom a udržateľnom systéme. Do roku 2027 bude toto odvetvie podporovať 380 miliónov pracovných miest. **Zvyšujúci sa podiel cestovného ruchu na globálnej ekonomike je tak dôležitým predpokladom (ale aj zdôvodnením) na posilnenie ochrany prírody, biotopov⁷ a biodiverzity, ktoré sú zároveň nevyhnutným predpokladom jeho ďalšieho rastu.**

Celkový podiel cestovného ruchu na celosvetovom hrubom domácom produkte (HDP) v roku 2016 bol 7 613,3 mld. USD, čo predstavuje 10,2 % globálneho HDP, s očakávaným rastom na úrovni 3,6 % v 2017 a dlhodobým rastom na úrovni 3,9 % za rok na úroveň 11 512,9 mld. USD (11,4 % globálneho HDP) v roku 2027. V globálnej ekonomike zabezpečoval každé desiate pracovné miesto. Podiel cestovného ruchu a turizmu na globálnej zamestnanosti (vrátane nepriamo podporovaných odvetví) predstavoval 9,6 % (292,22 mil. pracovných miest). Do roku 2027 je očakávaný rast na úrovni 2,5 % generujúci 381,7 mil. pracovných miest. Je to najrýchlejšie rastúce odvetvie vo svete, opakovane presahujúce rast svetovej ekonomiky.

¹ Rozmanitosť živočíšnych alebo rastlinných druhov

² Kuenzi, C. - McNelly, J. (2008). Nature-Based Tourism. In Global Risk Governance. Springer, Dordrecht, 2008, pp. 155-178. online ISBN 978-1-4020-6799-0

³ Balmford, A. et al. (2009). A Global Perspective on Trends in Nature-Based Tourism. In PLoS Biol, Vol 7, Issue 6, e1000144. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1000144>

⁴ Ceballos-Lascuráin, H. (1996). Tourism, ecotourism and protected areas: The state of nature based tourism around the world and guidelines for its development. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge. 301 pp.

⁵ Chung, M.G. - Dietz, T.- Liu, J. (2018). Global relationships between biodiversity and nature-based tourism in protected areas. In Ecosystem Services, Vol 34, Part A, pp. 11-23. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2018.09.004>

⁶ Obojstranne výhodný vzájomný vzťah

⁷ Miestne prostredie, ktoré spĺňa nároky charakteristické pre konkrétne živé organizmy. Je to súbor živých aj neživých činiteľov, ktoré vzájomným spolupôsobením vytvárajú životné prostredie daného jedinca, druhu, populácie alebo spoločenstva.

Cestovný ruch zohráva aj v Európskej únii (EÚ) dôležitú úlohu z dôvodu jeho ekonomického potenciálu a potenciálu pre lokálnu zamestnanosť, ako aj pre jeho pozitívny sociálny a environmentálny dosah. V roku 2014 pôsobil v európskom nefinančnom podnikovom sektore v odvetví cestovného ruchu⁸ každý desiaty podnik. Týchto 2,3 mil. podnikov zamestnalo približne 12,3 mil. osôb. Na podniky v odvetviach zaoberajúcich sa činnosťami súvisiacimi s cestovným ruchom pripadalo 9,1 % zamestnaných osôb v nefinančnom podnikovom sektore a 21,5 % zamestnaných osôb v sektore služieb.

Prírodný turizmus je **založený na prírodných destináciách**⁹ s hlavným zameraním na chránené územia (najmä národné parky) a tradičné využívanie krajiny. **Aj keď medzi prírodným turizmom a ochranou prírody existuje veľký prienik, tento nie je striktne obmedzený na chránené územia v správe štátu.** Tradične využívané regióny so špecifickým prírodným koloritom, kultúrnymi a regionálnymi zaujímavosťami sú takisto z pohľadu potenciálu prírodného turizmu veľmi atraktívne a vyhľadávané.

Pozitívny vplyv chránených území na ekonomiku a rozvoj regiónu bol už pomerne dobre zdokumentovaný.¹⁰ **Na druhej strane je potrebné uvedomiť si, že chránené územia sú z ekonomických dôvodov vyhlasované len veľmi výnimočne.** Primárnym dôvodom ich vyhlásenia je ochrana biodiverzity pre ďalšie generácie. Medzi hlavné dôvody na ich vyhlasovanie sa radí zachovanie ekologickej integrity, ochrana biotopov a voľne žijúcich druhov alebo duchovné a kultúrne hodnoty. Ukazuje sa, že na to, aby mohla byť ochrana prírody efektívna a udržateľná, mala by byť aj ekonomicky silná, obzvlášť ak má obstáť v konkurencii s inými, najmä exploatačnými odvetvami¹¹, ako napr. lesné hospodárstvo, ťažba nerastných surovín či poľnohospodárstvo. Z tejto perspektívy má napriek slovenskej realite ochrana prírody veľmi dobré šance.

Existujúca sústava chránených území¹² vie byť pre regionálne ekonomiky prínosná z viacerých dôvodov. Chránené územia ponúkajú príležitosť pre regionálny ekonomický rozvoj, pričom mnohé z prínosov zostávajú v lokálnej komunite a v regióne. Príklad z Národného parku Bavorský les¹³ v Nemecku dokazuje, že príjmy z turizmu môžu výrazne prevyšovať príjmy z tradičného obhospodarovania v podobe lesného hospodárstva a spracovania dreva a priama zamestnanosť môže byť až dvojnásobná.¹⁴ **Miestny rozvoj na báze ochrany prírody umožňuje diverzifikáciu ekonomiky.** Ekonomika založená na dôslednej ochrane prírodne hodnotných území a citlivo regulovanom cestovnom ruchu môže byť životaschopná a rentabilná dlhodobo, pretože jej realizovaním nedochádza k vyčerpaniu zdrojov.

Celosvetovo sa manažment chránených území stále viac zameriava na začlenenie prírodného turizmu do konceptu fungovania chránených území. Manažment chránených území pritom musí rešpektovať konkrétne prírodné podmienky a limity územia na využitie v prírodnom turizme. **V každom prípade je vplyv prírodného turizmu na ekonomiku regiónu výrazne pozitívny.** Okrem pozitívneho vplyvu na krajinný obraz a povedomie o území má prírodný turizmus významný ekonomický dosah na región, a to z priamych aj sprostredkovaných príjmov z jeho návštevnosti.

Rast cestovného ruchu sám osebe nezaručuje automatickú rentabilitu pre región. Aj keď dopyt po prírodnom turizme rastie, čoraz dôležitejšiu úlohu zohráva konkurencia a schopnosť zaujať a prilákať návštevníkov v stále sa rozširujúcom portfóliu lukratívnych turistických destinácií. Región, ktorý očakáva od prírodného turizmu profit, musí byť zároveň **nositeľom unikátnej regionálnej pridanej hodnoty**, ktorá má potenciál vytvárať zvýšený záujem o návštevu, obzvlášť ak ide o oblasť, ktorá je geograficky alebo inak znevýhodnená. Táto pridaná hodnota musí byť zároveň dobre marketingovo a organizačne manažovaná, v opačnom prípade nebude jej vysoký potenciál dostatočne zhodnotený.

⁸ Eurostat. (2019). Tourism industries - economic analysis - Statistics explained. <https://ec.europa.eu/Eurostat>

⁹ Miesta pobytu resp. dovolenky spravidla ponúkané cestovnými kancelárkami

¹⁰ Aervis n.o. (2018). Rozvojový koncept pre trvalodržateľnú ochranu a ekonomické využitie kultúrnych a prírodných hodnôt okresu Snina. Opis príkladov dobrej praxe je uvedený v kapitole ochrana prírody na s. 49 - 51. <https://www.aervis.org>

¹¹ Odvetvia, využívajúce (zúžitkujúce) prírodné bohatstvo, prírodné zdroje. Často spojené s ťažbou surovín.

¹² Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody SR. Chránené územia prírody Slovenskej republiky a Európska sústava chránených území NATURA 2000. <http://uzemia.enviroportal.sk>

¹³ National Park Bayerischer Wald <https://www.nationalpark-bayerischer-wald.bayern.de/english/>

¹⁴ Job, H. et al. (2008). Národný park Bayerischer Wald jako regionální hospodářský faktor. In Zprávy z Národního parku 4/2008. Grafenau: Nationalparkverwaltung Bayerischer Wald, 2008. <http://www.hnutiduha.cz>

1.1 Vymedzenie pojmov pre prírodný turizmus

V 70-tych rokoch 20. storočia sa začali globálne prejavovať zmeny životného prostredia. Ako odozva na negatívne vplyvy tradičných foriem cestovného ruchu (tzv. tvrdých foriem spojených s masovým turizmom) vznikla **potreba rozvíjať udržateľné a spoločensky zodpovedné formy cestovného ruchu spájané predovšetkým s ekológiou**. Krajiny v Latinskej Amerike, Afrike a Ázii, ktoré pôvodne považovali cestovný ruch za hlavný nástroj rozvoja, boli rozčarované nepriaznovým trendom. Rastúce príjmy od návštevníkov si dali do súvislosti s vplyvmi na životné a sociálne prostredie. Na alarmujúci stav začali upozorňovať aj vedci, zástupcovia národných parkov a environmentálnych organizácií z rôznych častí sveta. Začali argumentovať, že ekosystémy a ohrozené územia dokážu prežiť len vtedy, ak prijmú benefity z rozvoja cestovného ruchu. Rastúca kritika negatívnych vplyvov rozvoja cestovného ruchu viedla k tomu, že Svetová banka (World Bank)¹⁵ a Medziamerická rozvojová banka (Inter-American Development Bank)¹⁶, ktoré dovtedy investovali do veľkých rozvojových projektov v cestovnom ruchu, ukončili na konci 70-tych rokov 20. storočia svoje oddelenia na úverovanie projektov v cestovnom ruchu (tieto oddelenia otvorili až v 90-tych rokoch pre projekty ekoturizmu). Súbežne s tým začala narastať skupina návštevníkov, ktorí na rozdiel od preplnených tradičných destinácií vyhľadávali krásy prírody a jedinečnosť prírodných lokalít.¹⁷

Práve v 90-tych rokoch sa začali presnejšie formovať aj dva pojmy a zároveň dva koncepty, a to *prírodný cestovný ruch* (prírodný turizmus) a *ekologický cestovný ruch* (ekoturizmus). Ako prvý sa k týmto fenoménom vyjadril Héctor Ceballos-Lascuráin.¹⁸ V tomto období bol prvým, ktorý definoval prírodný turizmus a ekologického návštevníka, od ktorého sa neskôr vyvinul aj pojem ekoturizmus. Héctor Ceballos-Lascuráin definoval prírodný turizmus ako „*cestovný ruch, ktorý pozostáva z cestovania do relatívne nedotknutých a neporušených prírodných oblastí so špecifickým cieľom štúdia, obdivovania a užívania si výhľadov, scenérií a divokej prírody (rastlín a zvierat) a tiež tu prejavujúcich sa kultúrnych prejavov (minulosti aj budúcnosti)*“. Tiež **odlíšil pojmy prírodný a ekologický turizmus**, pretože ako prvý zjednodušene charakterizoval ekologického návštevníka ako osobu, ktorej prístup k cestovaniu do prírodných oblastí je spojený s vedeckým, filozofickým a estetickým motívom (hodnotou cestovania).¹⁹ ²⁰ V tomto období bol na akademickej úrovni definovaný ekoturizmus v kontexte prírodného turizmu.

Ekoturizmus je forma cestovného ruchu inšpirovaná primárne prírodnou históriou územia vrátane jej domorodých kultúr. Návštevník v ekoturizme navštevuje relatívne nerozvinuté oblasti v duchu porozumenia, zapojenia a citlivosti k prostrediu. Zároveň využíva prírodné zdroje a zdroje divokej prírody nekonzumným spôsobom.²¹

Ekoturizmus je **ľahká forma prírodného turizmu** (low-impact nature tourism), ktorá **prispieva k ochrane a starostlivosti o vzácne druhy a miesta ich výskytu, a to priamym príspevkom k ich ochrane a/alebo nepriamo prostredníctvom generovania príjmov miestnej komunity takým spôsobom, že to miestnych motivuje činiť si a ochraňovať dedičstvo divokej prírody**.²² Je založený na cestovaní do relatívne neporušených prírodných oblastí za účelom štúdia alebo potešenia z dobrovoľníckej činnosti. Je to cestovanie, ktorého motívom je fauna, flóra, geológia a ekosystémy územia a rovnako aj domáca komunita (hostitelia), ich potreby, kultúra a vzťah ku krajine. Je to forma cestovného ruchu, ktorá je nástrojom uchovávanía hodnôt aj udržateľného rozvoja, najmä v oblastiach, kde sa miestne komunity delia o svoje zdroje, ktoré používajú na konzumné účely iní.²³

¹⁵ Špecializovaná inštitúcia Organizácie spojených národov (OSN), ktorá zabezpečuje finančnú a technickú pomoc rozvíjajúcim sa krajinám s cieľom znížiť chudobu a zlepšiť životné štandardy na celom svete

¹⁶ Banka, ktorá je najväčším zdrojom financovania rozvoja pre Latinskú Ameriku a Karibik

¹⁷ Honey, M. (2003). Protecting Eden. Setting Green Standards for the Tourism Industry. <https://www.responsibletravel.org>

¹⁸ Héctor Ceballos-Lascuráin je mexický vedec ochranár, architekt, odborník na plánovanie a rozvoj udržateľného cestovného ruchu, ekologického cestovného ruchu, manažment parkov, odborník na architektonický dizajn priateľský k životnému prostrediu a člen medzinárodných organizácií, ktoré sa zaoberajú vplyvmi cestovného ruchu na životné prostredie

¹⁹ Ecoclub. (2018). The ECOCLUB Interview with the Architect of Ecotourism. <https://ecoclub.com/news/085/interview.html>

²⁰ Mason, P. (2003). Tourism Impact, Planning and Management. London: Butterworth Heinemann, 2003. 207 p. ISBN 0 7506 5970X

²¹ Ziffer, 1989 In Mason, P. (2003). Tourism Impact, Planning and Management. London: Butterworth Heinemann, 2003. 207 p. ISBN 0 7506 5970X

²² Goodwin, 1996 In Mason, P. (2003). Tourism Impact, Planning and Management. London: Butterworth Heinemann, 2003.

207 p. ISBN 0 7506 5970X

²³ Wallace and Pierce, 1996 In Mason, P. (2003). Tourism Impact, Planning and Management. London: Butterworth Heinemann, 2003. 207 p. ISBN 0 7506 5970X

Ekoturizmus je udržateľnou formou prírodného turizmu, ktorá sa primárne zameriava na zážitok a učenie sa o prírode, a ktorý je riadený v súlade s etickými princípmi, tak aby bol ľahkou formou cestovného ruchu (low-impact), nekonzumný a orientovaný na miestnych (kontrolou aj prínosmi). Prírodzene sa rozvíja v prírodných oblastiach a mal by prispieť k uchovávaniu, starostlivosti a ochrane týchto oblastí.²⁴

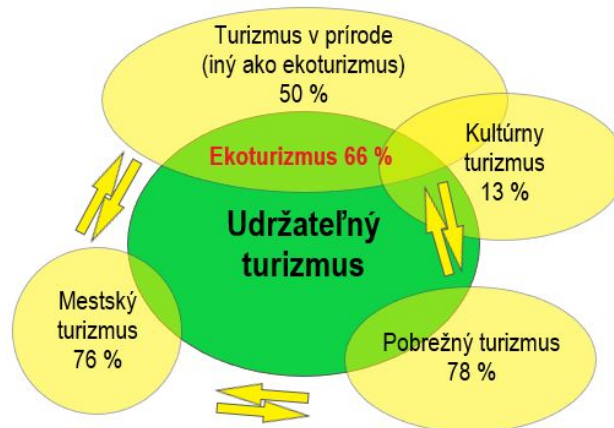
V súčasnosti uznávané hlavné odlišenie prírodného turizmu od ekoturizmu na medzinárodnej úrovni:

- *prírodný turizmus* je vymedzený tým, čo návštevník hľadá v destinácii (prírodu) a aké aktivity vykonáva, teda čo sú jeho hlavné motívy návštevy,
- *ekoturizmus* je daný tým, že cestovný ruch musí mať pozitívny vplyv na návštevníka (hodnotu) aj životné prostredie a domácu komunitu. Je podmnožinou prírodného turizmu, teda formou, ako sa prírodný turizmus rozvíja, ktorý je úzko spojený s koncepciami a princípmi udržateľného a spoločensky zodpovedného cestovného ruchu.²⁵

Uvedené vymedzenie pojmu ekoturizmu ako podmnožiny prírodného turizmu vychádza z iniciatív viacerých medzinárodných organizácií, ktoré sa práve v 90-tych rokoch 20. storočia začali podrobnejšie venovať tejto problematike a ich spoločné úsilie a aktivity vyústili do medzinárodne akceptovaných princípov.

Ako odozva na zvýšenú potrebu rozvoja ekoturizmu vznikla v roku 1990 ako jedna z prvých **Medzinárodná spoločnosť pre ekoturizmus** (The International Ecotourism Society, EIS).²⁶ Táto organizácia v súčasnosti združuje odborníkov z viac ako 190 krajín sveta, „ktorí vyvíjajú úsilie využívať cestovný ruch ako nástroj, ktorý je schopný udržiavať a zachovávať životné prostredie, ochraňovať biokultúrnu diverzitu (bio-cultural diversity) a udržateľný rozvoj domácich komunít“. Jej poslaním je podporovať ekoturizmus, ktorý definuje ako „zodpovedné cestovanie do prírodných oblastí, ktoré uchováva prostredie a zabezpečuje kvalitný spôsob života miestneho obyvateľstva, pričom zahŕňa interpretáciu a vzdelávanie“.²⁷

Centrum pre zodpovedné cestovanie (Center for Responsible Travel, CREST)²⁸, pôvodne Centrum pre ekoturizmus a udržateľný rozvoj (Center for Ecotourism and Sustainable Development), je výskumnou inštitúciou, ktorá sa zameriava na rozvoj zodpovedného ekoturizmu ako nástroja uchovávania biodiverzity a zároveň zmiernenia chudoby. Má zastúpenie vo Washingtone D.C. a na Stanford University. Aj táto organizácia používa pojem ekoturizmu ako súčasť prírodného turizmu a dopĺňa, že jeho rozvoj musí nevyhnutne zahŕňať oba aspekty: pozitívny efekt na prírodné prostredie, ako aj na domácich obyvateľov. Vo svojom výskume realizovanom v spolupráci s Medzinárodnou spoločnosťou pre ekoturizmus a Alianciou dažďových pralesov (**Rainforest Alliance**)²⁹ na návštevníkoch Kostariky poukazuje aj na **odlišnosti medzi ekoturizmom a prírodným turizmom** a jeho umiestnenie v schéme cestovného ruchu (pozri obrázok 1).

Obrázok 1: Návštevnícky model cestovného ruchu v Kostarike. Zdroj: Center for Ecotourism and Sustainable Development³⁰

²⁴ Fennell, 1999 In Mason, P. (2003). Tourism Impact, Planning and Management. London: Butterworth Heinemann, 2003. 207 p. ISBN 0 7506 5970X

²⁵ Honey, M. (2003). Protecting Eden. Setting Green Standards for the Tourism Industry. <https://www.responsibletravel.org>

²⁶ The International Ecotourism Society. <https://ecotourism.org/>

²⁷ The International Ecotourism Society. <https://ecotourism.org/>

²⁸ Center for Responsible Travel (CREST). <https://www.responsibletravel.org/>

²⁹ Rainforest- Alliance.org. <https://www.rainforest-alliance.org/>

³⁰ Centre for Ecotourism and Sustainable Development - Rainforest Alliance - The International Ecotourism Society. A Simple User's Guide to Certification of Sustainable Tourism and Ecotourism, 3th Edition.

Tieto organizácie poukazujú na to, že ekoturizmus je formou udržateľného cestovného ruchu založeného na prírode, ktorý sa riadi určitými princípmi. Je súčasťou prírodného turizmu (turizmu v prírode), ale zahŕňa aj iné typy cestovného ruchu (viď obrázok 1), čo uvádzajú na príklade výskumu v Kostarike, kde sú niektorí návštevníci účastníkmi konvenčných a zároveň alternatívnych foriem cestovného ruchu.

Na takto vymedzenom ekoturizme (ako jednej z foriem prírodného turizmu) sa zhodli aj ďalšie uznávané medzinárodné organizácie. Okrem iných aj **Svetová organizácia cestovného ruchu** (UNWTO – World Tourism Organization)³¹, ktorá je vedúcou medzinárodnou organizáciou v oblasti cestovného ruchu a svoje zastúpenie v nej má aj Slovenská republika.

Kľúčové sú princípy ekoturizmu. Vo všeobecnosti **sú spojené s konceptmi udržateľnosti a spoločenskej zodpovednosti a obsahujú špecifiká vo vzťahu k prírodnému prostrediu.** Svetová organizácia cestovného ruchu ich zhrňuje takto:³²

1. sú to všetky formy prírodného turizmu, v ktorých je hlavnou motiváciou návštevníka pozorovanie a ocenenie prírody, ako aj tradičných kultúr typických pre prírodné oblasti,
2. zahŕňa taktiež vzdelávanie a prvky interpretácie,
3. vo všeobecnosti (aj keď nie nevyhnutne) je organizovaný špecializovanými cestovnými kancelármi a pre malé skupiny návštevníkov; partneri v destináciách zvyknú byť malé firmy (ich vlastníckmi sú miestni ľudia),
4. minimalizuje negatívne vplyvy na prírodné, sociálne a kultúrne prostredie,
5. podporuje udržiavanie prírodných území, ktoré sú v cestovnom ruchu využívané, a to:
 - generovaním ekonomických benefítov pre miestne (hostiteľské) komunity, organizácie a authority v riadení prírodných oblastí (území), a to s cieľom uchovávať územia,
 - vytváraním alternatívnych zdrojov príjmov a možností zamestnávania miestnych ľudí,
 - zvyšovaním povedomia o potrebách uchovávania prírodných a kultúrnych aktív, a to povedomia návštevníkov aj miestnych.

Špecifikácia týchto princípov ekoturizmu vznikla ako odozva na pokusy niektorých turistických destinácií a území využívať najmä pojem prírodný turizmus, ale aj ekoturizmus v rámci takých aktivít, ktoré boli v rozpore s globálnymi cieľmi a účelom rozvoja tejto formy cestovného ruchu, resp. k nemu vôbec neprispievali. Všeobecne sú takéto praktiky označované aj ako tzv. **greenwashing**. Ide v podstate o „*uvádzanie spotrebiteľa do omylu o environmentálnych praktikách spoločnosti alebo o prínosoch určitého výrobku alebo služby pre životné prostredie*“.³³ Vzťahuje sa na podnik (subjekt), ktorý sa prezentuje v úvodzovkách ako ekologický, udržateľný, zelený, zodpovedný k prírode a pod. aj napriek tomu, že neplní žiadne štandardy (znaky), nesleduje ekologické princípy alebo je dokonca v rozpore s nimi.³⁴ Tento pojem vznikol práve v jednom z odvetví cestovného ruchu, v hotelierstve. Išlo o opatrenia hotelov zamerané na menej častú výmenu uterákov a bielizne, ktoré prezentovali údajne zodpovedný prístup k životnému prostrediu aj napriek tomu, že nemali vyriešené iné, oveľa potrebnjšie opatrenia a tieto aktivity realizovali len s cieľom znižovania nákladov.³⁵ Tieto praktiky sa v súčasnosti využívajú takmer vo všetkých typoch služieb aj spotrebných výrobkov.

Potvrdilo sa, že pre zabránenie týmto greenwashing praktikám nestačí len naformulovať princípy (konceptný rámec) ekoturizmu ako jednej z foriem prírodného turizmu, ale nemenej dôležitá je aj ich kodifikácia (štandardizácia) v rámci akreditačných programov univerzít.³⁶

³¹ World Tourism Organization. <http://www2.unwto.org/>

³² UNWTO. (2002). The British Ecotourism Market. In UNWTO - Sustainable Development of Tourism. Ecotourism and Protected areas. <http://sdt.unwto.org>

³³ TerraChoice. (2018). <http://sinsofgreenwashing.com>

³⁴ Centre for Ecotourism and Sustainable Development - Rainforest Alliance - The International Ecotourism Society. A Simple User's Guide to Certification of Sustainable Tourism and Ecotourism, 3th Edition.

³⁵ Kraev, V. (2015). How to identify greenwashing in a green marketing strategy

³⁶ Honey, M. (2003). Protecting Eden. Setting Green Standards for the Tourism Industry. <https://www.responsibletravel.org>

1.2 Princípy udržateľnosti v cestovnom ruchu a dôvody ich uplatňovania

Podľa Svetovej organizácie cestovného ruchu **udržateľný cestovný ruch** plne zohľadňuje jeho súčasné a budúce hospodárske, sociálne a environmentálne vplyvy a rieši potreby návštevníkov, odvetvia, prostredia, ako aj hostiteľských spoločností. Udržateľnosť cestovného ruchu sa v posledných rokoch dostáva do popredia záujmu najmä preto, lebo má priamy vplyv na výsledný produkt, ktorým je **autentický zážitok návštevníka**.^{37 38} Viaceré krajiny zavádzajú kritériá pozitívne ovplyvňujúce udržateľný cestovný ruch.³⁹ Cestovný ruch zároveň môže pomáhať pri implementácii cieľov udržateľného rozvoja (**Agenda 2030**).⁴⁰ Ako príklady k jednotlivým cieľom môžeme uviesť napr. zabezpečenie príjmu prostredníctvom pracovných miest na miestnej úrovni. Cestovný ruch môže podporiť udržateľné poľnohospodárstvo dodávaním lokálnych produktov hotelovým a stravovacím zariadeniam. Príjmy z cestovného ruchu môžu byť spätne investované do rozvoja infraštruktúry na zabezpečenie zdravotnej starostlivosti alebo služieb, rozvoja iných foriem infraštruktúry, ale aj na zabezpečenie ochrany prírodných hodnôt pri ich využití na rozvoj prírodného turizmu v území. Rovnako tento sektor podporuje vzdelávanie, keďže od vzdelanostnej úrovne zamestnancov a miestneho obyvateľstva často závisí stupeň rozvoja cestovného ruchu v danej lokalite (destinácii).

Zo zaujímavých medzinárodných iniciatív, ktoré aktívne presadzujú princípy udržateľnosti, možno tiež spomenúť **Global Ecotourism Network**⁴¹ (na európskej úrovni je to **European Ecotourism Network**⁴²), **Responsible Travel**⁴³, **Sustainable Travel**⁴⁴, **Linking Tourism and Conservation**⁴⁵ a **Fair Trade Tourism**⁴⁶.

Základným predpokladom udržateľnosti prírodného turizmu je jeho **prospešný vplyv na predmet záujmu a región (lokalitu) realizácie**. Táto všeobecná definícia môže mať v závislosti od okolností veľmi špecifickú náplň, všeobecne ho ale môžeme chápať ako **komplexný súbor aktivít, ktoré prinášajú, podporujú alebo rozvíjajú zachovanie a ochranu prírodného prostredia, spoločností, druhov alebo procesov v kombinácii s rozvojom aktivít cestovného ruchu vo forme prospešnej pre miestne komunity**. Predmetom záujmu je príroda, ktorej kvalita a atraktivita je maximálna za predpokladu dôslednej ochrany a koncepčného manažmentu. Na druhej strane v prípade jej exploatacie⁴⁷ či nadmerného využívania zo strany návštevníkov dochádza k jej degradácii až zániku.

Ekoturizmus ako špecifická kategória prírodného turizmu je forma s minimálnym vplyvom na prírodné územia. Javí sa ako atraktívna možnosť a alternatíva pre návštevníkov so záujmom o neporušené prírodné prostredie a lokálnu kultúru. Výhody tohto turizmu zahŕňujú zvýšený záujem a oceňovanie prírody, ako aj silnejšiu vôľu a ochotu ju chrániť. Nevýhody môžu byť menej zrejmé, no aj ekoturizmus môže za určitých predpokladov zhoršiť stav prírody a lokálnych komunit, ktorým má v princípe pomáhať a prospievať.

Štandardy pre ekoturizmus zaviedli popredné medzinárodné organizácie ako **Medzinárodná spoločnosť pre ekoturizmus** (The International Ecotourism Society, IES)⁴⁸ a **Medzinárodná únia pre ochranu prírody** (The International Union for Conservation of Nature, IUCN)⁴⁹. Hlavným predpokladom naplnenia týchto štandardov je realizovanie aktivít prírodného turizmu v prírodnom prostredí spôsobom, ktorý nemení dané prostredie a nezahŕňa zhoršovanie jeho kvality. Zároveň poskytuje kultúrne a ekonomické výhody pre miestne komunity. Žiaľ, stále neexistujú vymožitelné legislatívne nástroje na zabezpečenie plnenia týchto kritérií. Potenciálne je tak ekoturizmus zneužitelný na environmentálne nezodpovedné a neudržateľné formy turizmu, ktoré sú často spojené s už spomínaným greenwashingom.

³⁷ Sustainability Leaders Project. Sustainable Tourism Explained: What it Means, Challenges and Trends. <https://sustainability-leaders.com>

³⁸ Sustainable Travel & Tourism Agenda (STTA). Sustainable Tourism Report, October - December 2014, Issue No. 01. https://docs.wixstatic.com/ugd/fa8cda_5dc58db2d1bc478cb9c4697642467c98.pdf

³⁹ Lane, I. (2015). Criteria That Positively Affect the ROI of Sustainable Tourism. <https://sustainablebrands.com>

⁴⁰ Tourism for Sustainable Development Goals. <http://tourism4sdgs.org/>

⁴¹ Global Ecotourism Network. <https://www.globalecotourismnetwork.org/>

⁴² European Ecotourism Network. <http://www.ecotourism-network.eu/en-welcome>

⁴³ Responsible Travel. <https://www.responsibletravel.com/>

⁴⁴ Sustainable Travel International. <https://sustainabletravel.org/>

⁴⁵ Linking Tourism and Conservation. <https://www.ltandc.org/>

⁴⁶ Fair Trade Tourism. <http://www.fairtrade.travel/home/>

⁴⁷ Ťažba, dobývanie alebo využívanie prírodných zdrojov za účelom hospodárskeho využitia a ekonomického zhodnotenia

⁴⁸ The International Ecotourism Society. <https://ecotourism.org/>

⁴⁹ International Union for Conservation of Nature. <https://www.iucn.org/>

Negatívny vplyv na prírodné prostredie môže nastať najmä po enormnom náraste oblúbenosti konkrétnej destinácie, **keď sa návštevnosť dostane nad únosnú mieru**. Prírodné prostredie a zdroje sú preťažené, atraktivita destinácie klesá. Príveľa návštevníkov môže rušiť voľne žijúce zvieratá, prípadne u nich môže dochádzať k zmene v ich správaní. Navyše vzdialené destinácie sprístupnené leteckou alebo cestnou dopravou sa spolupodieľajú na zvýšení tzv. uhlíkovej stopy⁵⁰. V tomto prípade je riešením manažment dopytu cez cenové diferenciacie v rámci cenotvorby, rezervácie vopred, limitované kapacity vstupov alebo cieľené investície do infraštruktúry a atraktivít v iných, menej navštevovaných lokalitách, kam sa toky návštevníkov cielene odklonia.

Dôležitým prvkom ekoturizmu je pozitívny ekonomický vplyv na miestne komunity. Ekoturizmus má však aj svoju odvrátenú tvár. Populárne prírodné destinácie môžu byť zahltené developermi, ktorí nie sú z regiónu, prípadne nadnárodnými korporáciami. Hotelové komplexy, obchody a rôzne megalomanské projekty a atrakcie budované na takých miestach odčerpávajú prostriedky z miestnej ekonomiky. V konečnom dôsledku sú miestni obyvatelia nútení znášať zvýšené ceny. Ďalším rizikom je netransparentná, prípadne skorumpovaná politika štátu odčerpávajúca zisk z ekoturizmu na úkor miestnych obyvateľov, aj keď títo sú nútení strpieť vyšší príval turistov, čo vidíme vo viacerých rozvojových krajinách. Negatívny vplyv sa môže prejavíť až formou kultúrneho vykorisťovania a úpadku miestnych komunít. Z dôvodu zvyšovania ubytovacích kapacít môže dochádzať k záberu poľnohospodárskej alebo lesnej pôdy. Miestni obyvatelia tak strácajú sebestačnosť a možnosti tradičného spôsobu obživy, sú nútení opustiť svoje živobytie a zamestnať sa ako nekvalifikovaná pracovná sila v hoteloch, reštauráciách a obchodoch. Ich kultúra a zvyklosti sa v konečnom dôsledku stanú len akousi atrakciou pre turistov bez pôvodnej kultúrnej významnosti a obsahu.

Spomenuté negatívne vplyvy nie sú v princípe atribútom ekoturizmu, práve naopak, ekoturizmus má byť spôsobom, ako sa takýmto dosahom vyhnúť. Sú výsledkom uplatňovania zlých postupov a prekračovania ekologických a spoločenských limitov konkrétnych oblastí. Aj najlepší koncept rozvoja regiónu môže byť zneužitelný v prospech individuálneho obohacovania a korupcie, ekoturizmus nevynímajúc. Práve toto riziko zdôrazňuje **potrebu koncepčného plánovania, kontroly a monitoringu foriem a vplyvov realizácie ekoturizmu ako nástroja na udržateľný rozvoj regiónov**. Nedodrievanie princípov udržateľnosti sa zákonite prejaví v zhoršení podmienok a potenciálu na poskytovanie ekoturizmu požadovanej kvality a napriech spoločnosťou aj v rámci zhoršených podmienok životného prostredia či samotného predmetu ochrany prírody.

1.3. Charakteristické znaky prírodného turizmu

V odbornej literatúre existuje množstvo vedeckých polemík o rozdieloch medzi jednotlivými formami udržateľného turizmu, ako napríklad medzi prírodným turizmom a ekoturizmom.⁵¹ Treba zdôrazniť, že prírodný turizmus nemusí byť automaticky šetrný voči prírode. Príkladom nešetrných aktivít sú napríklad prechody úzkymi kaňonmi a vodopádmi, ktoré môžu znečisťovať vodné toky a poškodzovať vzácne ekosystémy.

Osobitou formou prírodného turizmu je **turizmus zameraný na pozorovanie divokých zvierat** (wildlife friendly tourism), ktorý sa snaží angažovať návštevníkov ako partnerov pri ochrane kľúčových druhov a minimalizuje negatívne vplyvy návštevnosti a infraštruktúry.⁵²

V zahraničnej literatúre existuje množstvo štúdií hodnotiacich vplyv návštevnosti na tzv. divočinové⁵³ a prírodné chránené územia. Mnohí autori zdôrazňujú **ochranárske benefity ekoturizmu** a vystupujú ako obhajcovia proti kritikom, ktorí upozorňujú na škodlivé vplyvy pôsobiace napríklad na faunu (zmena správania živočíchov, ktoré sú potom náchylnejšie na predáciu a pytliactvo)^{54 55}. Samozrejme, možným negatívnym vplyvom je potrebné

⁵⁰ Ide o ukazovateľ vplyvu ľudských aktivít na životné prostredie, ktorý je odvodený od celkovej ekologickej stopy. Vo všeobecnosti sa pod uhlíkovou stopou rozumie objem emisií takých plynov, ktoré majú vplyv na podnebie Zeme.

⁵¹ Nyaupane, G.P. (2007). Ecotourism versus Nature-based Tourism: Do Tourists Really Know the Difference? In *Anatolia*, Vol. 18, Issue 1, 2007, pp.161-165. <https://doi.org/10.1080/13032917.2007.9687044>

⁵² Wildlife Friendly Enterprise Network. <http://wildlifefriendly.org/wildlife-friendly-tourism-2/>

⁵³ European Commission. (2013). Guidelines on Wilderness in Natura 2000. Technical Report – 2013 – 069, 2013. ISBN 978-92-79-31157-4. <https://ec.europa.eu>

⁵⁴ Fitzgerald, Lee A. et al. (2016). In Defense of the Ecotourism Shield: A Response to Geffroy et al. *Trends in Ecology & Evolution*, Vol 31, Issue 2, 2016, pp. 94-95. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2015.11.002>

⁵⁵ Haugen, I. M. A. (2018). Elephants outside the national park are more stressed. In NINA - Norwegian Institute for Nature Research, 2018. <https://partner.sciencenorway.no>

venovať náležitú pozornosť, napr. pri fotografovaní vtáctva rešpektovať potrebnú vzdialenosť⁵⁶ alebo zriecť sa určitých aktivít v niektorých lokalitách alebo obdobiach, napr. počas hniezdneho obdobia vtákov⁵⁷. Prírodný turizmus môže byť vhodnou stratégiou na elimináciu súčasného trendu organizovania športových a kultúrnych aktivít, ktoré primárne nesúvisia s hlavným poslaním chránených území⁵⁸.

V niektorých afrických štátoch (napr. v Botswane) sa práve vďaka príjmom z divočinového turizmu darí chrániť megafaunu (veľké zvieratá).⁵⁹ Existujúci rozpor medzi potrebnými a skutočnými finančnými zdrojmi na ochranu a samotnou hodnotou biodiverzity pozorujeme aj v Európe⁶⁰. Vhodne nastavená stratégia ekoturizmu a príjmy z neho môžu pomôcť redukovať nelegálne aktivity v území⁶¹ ako pytliactvo alebo obchod s chránenými druhmi živočíchov, resp. zlepšiť šancu na prežitie ohrozených druhov⁶². Prírodne orientovaný turizmus je v niektorých prípadoch postavený aj na možnosti návratu druhov, ktoré boli z prostredia vytlačené alebo vyhubené.⁶³

V posledných rokoch vystupuje do popredia aj psychoterapeutický význam pobytu v prírode. V Škótsku dokonca na určitý typ chronických ochorení a mentálnych porúch predpisujú pobyty v prírodnom prostredí alebo pozorovanie voľne žijúcich druhov vtákov (birdwatching).⁶⁴

Spôsob a štýl **interpretácie**, ktorej cieľom je komunikovať vo vzťahu k návštevníkom hodnoty a význam prírodného prostredia, sa v poslednom období výrazne mení. Existuje viacero foriem a modelov⁶⁵ divočinového turizmu so sprievodcom, založených na stimuloch, ktoré nabádajú návštevníka k väčšej interakcii, čo má vplyv aj na zmenu jeho správania a hodnotový rebríček.

Ako už bolo uvedené, ekoturizmus ako osobitná forma environmentálne šetrného turizmu je definovaný ako **zodpovedné cestovanie do prírodných území, ktoré chráni prostredie, zabezpečuje sociálnu a ekonomickú pohodu miestneho obyvateľstva a pomáha vzdelávať a pochopiť hodnoty** prostredníctvom interpretácie. Tento termín sa často vzťahuje aj na aktivity, ktoré by mali byť založené na základných princípoch (sú nekonzumné, vytvárajú ekologické povedomie a sú dobré pre návštevníkov aj hostiteľov). Medzi výzvy riešené v oblasti ekoturizmu patrí napr. aj **komunitne založený turizmus**⁶⁶ (community based tourism), **certifikácia, dobré životné podmienky zvierat** používaných v niektorých prípadoch⁶⁷, **uhlíková stopa**⁶⁸, **etický imperatív**⁶⁹, ale aj už spomínaný greenwashing. Pod ekoturizmus v žiadnom prípade nie je možné zaradiť poľovnícky turizmus, masový prírodný turizmus alebo prenocovanie v ekorezorte.⁷⁰

⁵⁶ Slater, C. et al. (2019). Camera shy? Motivations, attitudes and beliefs of bird photographers and species-specific avian responses to their activities. In *Biological Conservation*, Vol 237, 2019, pp. 327-337. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.07.016>

⁵⁷ Access Fund. (2017). It's Nesting Season...Give Raptors Space. <https://www.accessfund.org/open-gate-blog/>

⁵⁸ Newsome, D. – Hughes, M. (2018). The contemporary conservation reserve visitor phenomenon! In *Biodiversity and Conservation*, Vol 27, Issue 2, 2018, pp 521–529.

⁵⁹ Lindsey, P. A. et al. (2017). Relative efforts of countries to conserve world's megafauna, *Global Ecology and Conservation*, Vol 10, 2017, pp 243-252, 2017. <https://doi.org/10.1016/j.gecco.2017.03.003>

⁶⁰ Plataforma SINC. (2017). Countries in Europe with the richest biodiversity do not always receive more funding. <https://phys.org/news/2017-08-countries-europe-richest-biodiversity-funding.html>

⁶¹ Eshoo, P.F. - Johnson, A. - Duangdala, S. - Hansel, T. (2018). Design, monitoring and evaluation of a direct payments approach for an ecotourism strategy to reduce illegal hunting and trade of wildlife in Lao PDR. In *PLOS ONE*, Vol 13, Issue 2: e0186133. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0186133>

⁶² Buckley, R.C. - Morrison, C.- Castley, J.G. (2016). Net Effects of Ecotourism on Threatened Species Survival. In *PLoS ONE*, Vol. 11, Issue 2, 2016. e0147988. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0147988>

⁶³ Whittle, P.M. - Stewart, E. J. - Fisher, D. (2015). Re-creation tourism: de-extinction and its implications for nature-based recreation. In *Current Issues in Tourism*, Vol. 18, Issue 10, 2015, pp. 908-912. <https://doi.org/10.1080/13683500.2015.1031727>

⁶⁴ Carrell, S. (2018). Scottish GPs to begin prescribing rambling and birdwatching. In *The Guardian*, Oct. 5th 2018 <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/oct/05/scottish-gps-nhs-begin-prescribing-rambling-birdwatching>

⁶⁵ Dehez, J. (editor). (2018). The 9th International Conference on Monitoring and Management of Visitors in Recreational and Protected Areas (MMV9). 2018, 506 p. ISBN 978-2-9551251-1-3. https://mmv9.sciencesconf.org/data/pages/last_version_abstract_book_7.pdf

⁶⁶ Lee, D. E. (2018). Evaluating conservation effectiveness in a Tanzanian community wildlife management area. In *The Journal of Wildlife Management*, Vol. 82, 2018, pp. 1767-1774. <https://doi.org/10.1002/iwmg.21549>

⁶⁷ Animal Tourism. Finland. (2018). Lapland tourists' views on animal welfare. <http://animaltourismfinland.com/lapland-tourists-views-animal-welfare/>

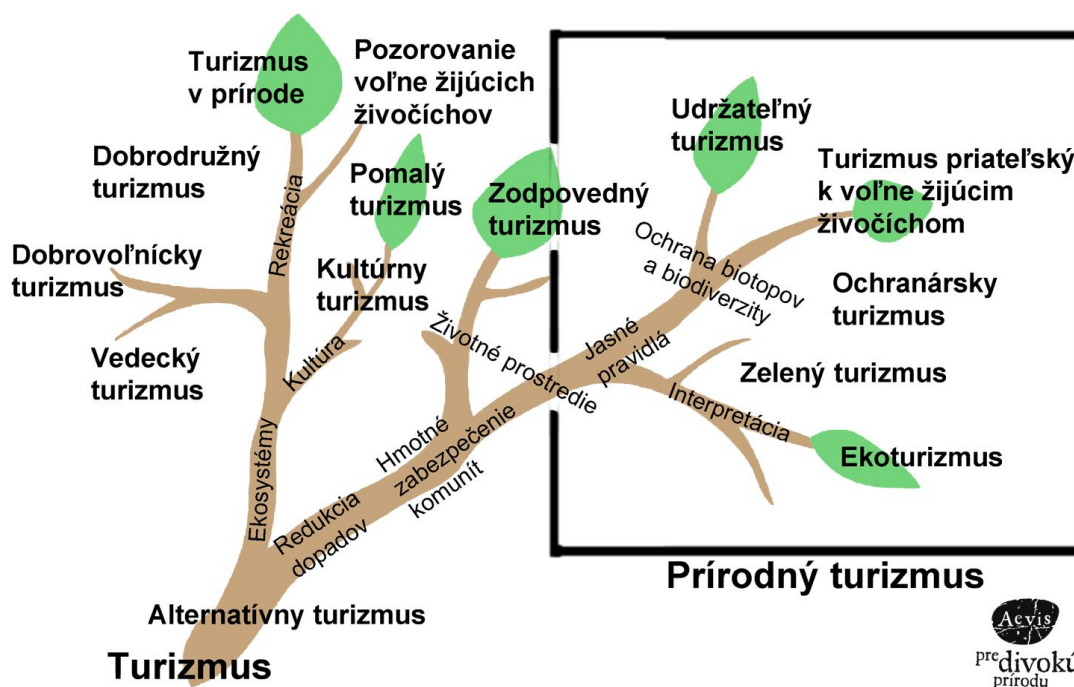
⁶⁸ Lenzen, M. et al.(2018). The carbon footprint of global tourism. In *Nature Climate Change* 8. pp. 522-528. <https://www.nature.com/articles/s41558-018-0141-x>

⁶⁹ Fennell D. (2008). *Ecotourism*. Taylor & Francis, 3rd edition. 282 p.

⁷⁰ Global ecotourism Network. <https://www.globalecotourismnetwork.org/what-it-is-not-ecotourism/>

2. Druhy prírodného turizmu

Vo vyššie uvedených definíciách sme spomenuli odlišnosti alternatívneho turizmu voči konvenčnému. V tomto prípade by sme mohli použiť analógiu rozdielov medzi tzv. mäkkým a masovým turizmom. Schéma nižšie vyjadruje zložitosť typológie a klasifikácie druhov alternatívneho turizmu, do ktorého patrí prírodný turizmus. Popisuje zaužívané označenia alternatívnych foriem turizmu, pričom schematické „konáríky“ zvyčajne združujú hlavné kritérium rozhodujúce o typológii (napr. pre ekoturizmus môže byť hlavným znakom minimalizácia vplyvov na prírodné prostredie, úžitok pre miestnych obyvateľov a interpretácia hodnôt).

Obrázok 2: Ilustračný príklad typológie alternatívneho turizmu – postavenie prírodného turizmu
Zdroj: Wildlife Friendly Enterprise Network⁷¹

3. Charakteristika lokalít vhodných na prírodný turizmus

Vzhľadom na principiálnu previazanosť prírodného turizmu na prírodné oblasti, kde je príroda ústredným motívom aktivít cestovného ruchu, pre realizáciu tejto formy cestovného ruchu zohrávajú dôležitú úlohu najmä chránené územia. Systém osobitných stupňov ochrany a z nich odvodených kategórií chránených území ponúka pomerne širokú paletu ochranných režimov a predmetov ochrany na maloplošnej, ako aj krajinnej báze. Napriek tomu nie všetky kategórie chránených území sú na využitie v rámci prírodného turizmu rovnako vhodné.

Problematická je kategória **maloplošných chránených území, ako sú prírodné rezervácie (PR)**, pretože z pohľadu ich obmedzeného areálu sú značne citlivé na prekročenie únosnej miery návštevnosti, čo je vzhľadom na vzácnosť a lokálnosť predmetu ochrany takýchto území neprípustné riziko. Na druhej strane predmet ochrany takýchto území môže predstavovať unikátnu až raritnú destinačnú atraktivitu medzinárodného významu (napr. sústava pralesov v rámci rezervácií Slovenska, špecifické botanické a zoologické lokality). Hlavným kritériom na zaradenie takýchto území do systému prírodného turizmu musí byť ich zachovanie v priaznivom stave, od čoho sa odvíja aj ich prípadné sprístupnenie. Vzhľadom na citlivosť predmetu ochrany pôjde vždy o prísne regulovanú formu návštevnosti v gescii organizácií zodpovedných za manažment a ochranu týchto území.

⁷¹ Wildlife Friendly Enterprise Network. <http://wildlifefriendly.org/wildlife-friendly-tourism-2/>

Lepšie predpoklady majú **veľkoprošné chránené územia, ako sú národné parky**, ktorých rozsiahla výmera umožňuje udržať bezpečnú mieru využitia územia aj za predpokladu relatívne vyššej návštevnosti. Problém pre tieto územia predstavuje nedostatočný ochranný režim (viazaný na druhý a tretí stupeň ochrany definovaný v zmysle slovenskej legislatívy) charakteristický pre kategórie chránená krajinná oblasť (CHKO) a národný park (NP). V súčasnosti sú tieto územia vystavené zvýšenému tlaku od iných užívateľov prírodného prostredia (najmä lesa napr. za účelom ťažby dreva, ale aj výstavby chát, lyžiarskych stredísk a pod.), ktorý zhoršil ich stav a negatívne sa prejavil na celistvosti, atraktivite a zachovalosti takýchto území. Väčšina CHKO a NP na Slovensku, žiaľ, nespĺňa základný atribút pre využitie pre prírodný turizmus, ktorým je preukazný pozitívny vplyv na ochranu prírody. Rovnako sú tieto územia problematicky využiteľné na budovanie povedomia a vzťahu k prírode, snád' s výnimkou využitia ako odstrašujúceho príkladu. Aj ten je však samoučelný, **pokiaľ neexistuje reálna možnosť porovnania s pozitívnou referenciou.**

Ako podstatná sa javí **potreba vyriešenia nekoncepčnej ochrany národných parkov formou zavedenia štandardnej medzinárodnej ochrany územia (IUCN kritériá) s potenciálom pre medzinárodnú spoluprácu s dôrazom na tzv. jadrovú zónu (A zónu) národného parku a priestor na ochranu krajinnno-ekologických procesov.** Takto koncipované národné parky, žiaľ, na Slovensku zatiaľ nemáme. Perspektívne v tomto smere však môžeme hodnotiť najnovšie kroky rezortu životného prostredia najmä v súvislosti s novou environmentálnou stratégiou.⁷²

Názov	Súčasná výmera NP (v ha)	Súčasná A-zóna alebo 5. stupeň ochrany, alebo bezzásahové územie	
		(v ha)	(v %)
NP Malá Fatra	22 630	4 388	19,4
NP Muránska planina	20 318	2 597	12,8
NP Nízke Tatry	72 842	11 319	15,5
Pieninský NP	3 750	277	7,4
NP Poloniny	29 805	2 395	8,0
NP Slovenský kras	34 611	1 202	3,5
NP Slovenský raj	19 414	4 682	24,1
Tatranský NP	73 800	42 195	57,2
NP Veľká Fatra	40 371	6 842	16,9
Spolu 9 NP	317 541	75 897	23,9

V tabuľke je uvedená výmera jednotlivých národných parkov na Slovensku a podiel najprísnejšie chránených území (v piatom stupni ochrany), ktoré sa v nich nachádzajú. Podiel prísne chránených území sa pohybuje od 3,5 % do 57,2 %, čo je hlboko pod odporúčaniami Medzinárodnej únie ochrany prírody IUCN (75 %).⁷³

Národné parky sú z hľadiska rozvoja odvetví prírodného turizmu veľmi perspektívne a predstavujú unikátnu príležitosť najmä na rozvoj najmenej rozvinutých regiónov. Výhodou je zachovalosť prírodného a kultúrneho prostredia v týchto regiónoch ako dôsledok ich geografickej izolovanosti a historického vývoja územia s prevahou tradičných odvetví hospodárstva v podobe extenzívneho využitia krajiny a prírodných zdrojov. Rozvoj regiónu na báze prírodného turizmu je v kontraste s odvetviami, ktoré majú degradačný vplyv a minimálny potenciál pre dlhodobý rozvoj regiónu.⁷⁴

⁷² Ministerstvo životného prostredia SR (2018). Envirostratégia 2030. <https://www.minzp.sk/iep/>

⁷³ International Union for Conservation of Nature. <https://www.iucn.org/>

⁷⁴ Aervis n.o. (2018). Rozvojový koncept pre trvalo udržateľnú ochranu a ekonomické využitie kultúrnych a prírodných hodnôt okresu Snina. <https://www.aervis.org>

4. Produkt prírodného turizmu

Produkt v každej forme cestovného ruchu má svoje špecifiká. **Jadro produktu** prírodného turizmu tvorí prírodný potenciál v rôznej podobe (od všeobecných prírodných prvkov v území až po najvyšší stupeň divokej prírody). Práve tieto prvky prírodného potenciálu sú hlavným motívom účasti návštevníka na prírodnom turizme. Keďže základnou charakteristikou prírodného turizmu je **vzdelávací a poznávací aspekt**, neodmysliteľnou súčasťou jadra produktu sú služby, ktoré toto poznanie sprostredkujú (služby sprievodcov, fundovaný výklad lektorov a iné), ktoré umožnia získanie poznania a **interpretáciu** autentických hodnôt).

Jadro produktu rozvíja tzv. **podporný produkt**, ktorý tvoria všetky služby, ktoré umožňujú pobyt návštevníka v destinácii, t. j. infraštruktúra služieb na prenocovanie, stravovanie a iné (ak nie sú súčasťou jadra produktu). Ide o služby, ktoré návštevník očakáva po príchode do destinácie a sú v jeho mysli spojené s vybraným produktom. Táto širšia turistická infraštruktúra je v podstate spoločná pre všetky produkty cestovného ruchu, ktoré destinácia ponúka. Dostupnosť základných služieb potrebných pre pobyt návštevníka prispieva k tvorbe pridanej hodnoty a zážitku návštevníka. Pre návštevníka v prírodnom turizme nemusí byť rozsah všetkých základných služieb až takým významným atribútom rozhodujúcim o vnímaní destinácie ako v prípade iných produktov destinácie. **Návštevník je ochotný tolerovať aj nižšiu úroveň služieb, ak má zabezpečený autentický zážitok** spojený s pozorovaním prírodného prostredia.

Rozšírený produkt predstavuje všetko, čo vytvára atmosféru pobytu návštevníka a môže ovplyvniť jeho dojem z celkovej návštevy (napr. vzťahy, čistota, bezpečnosť, informačná infraštruktúra). Pre produkt prírodného turizmu je osobitne dôležité **stotožnenie miestnych obyvateľov s produktom, s ochranou prírody a uvedomenie si významu prírodného potenciálu**, a to nielen z hľadiska rozvoja cestovného ruchu, ale aj z hľadiska jeho uchovávaní pre ďalšie generácie.

4.1 Predpoklady tvorby produktov prírodného turizmu

Primárnym realizátorom prírodného turizmu je **skupina malých až stredných podnikateľských subjektov a organizácií miestneho charakteru, individuálnych sprievodcov, samospráv a správcov území** rozvíjajúcich a implementujúcich programy v prírodných oblastiach formou skupinového a individuálneho cestovania za autentickými zážitkami. Na to, aby mohol prírodný turizmus riadne a efektívne fungovať, je nevyhnutná **spolupráca, koordinácia a komunikácia všetkých zainteresovaných aktérov v území** (stakeholderov), medzi poskytovateľmi služieb cestovného ruchu, miestnymi organizáciami, samosprávami, regionálnymi a štátnymi autoritami (najmä v rámci relevantných ministerstiev), ktorej výstupom má byť efektívnejšia ochrana prírodných zdrojov a koncepčný manažment prírodných oblastí. Rovnako dôležitá je spolupráca na vertikálnej úrovni (od samospráv po štátne orgány) a horizontálnej úrovni (v území) pri **propagovaní prírodného turizmu** ako relevantnej formy cestovného ruchu (destinačný marketing a branding), ktorá je garanciou splnenia štandardov prírodného turizmu pre konkrétny región (destináciu) a samotného poskytovateľa. Bez toho, aby boli lokality s produktmi prírodného turizmu známe, budú len ťažko navštevované.

Poskytovatelia služieb prírodného turizmu sú tiež **závislí od širšej turistickej vybavenosti** (infraštruktúry cestovného ruchu) nevyhnutnej pre dopravnú dostupnosť územia, služby ubytovania, stravovania a doplnkových služieb počas pobytu návštevníkov v prírodne atraktívnych lokalitách vhodných pre produkty prírodného turizmu. V mnohých prípadoch môže byť prírodný turizmus čiastočnou náplňou aktivít návštevníka v destinácii, prepojením a plynulým prechodom aj na iné formy cestovného ruchu a navyše môže výrazne zatriktívniť región a jeho celkovú produktovú ponuku.

Úlohou lokálnych stakeholderov a autorít je **zabezpečenie nevyhnutnej regulácie využívania krajiny, manažmentu kľúčovej infraštruktúry a kontroly návštevnosti** v rámci citlivých chránených oblastí. Dôležitý vstup zabezpečujú aj medzinárodné inštitúcie, ktoré sprostredkujú finančné zdroje (najčastejšie eurofondy) na **financovanie projektov** zameraných na rozvoj turizmu, ochranu biologickej diverzity a zakladanie a podporu malých foriem podnikania, čo sú aktivity úzko späté s prírodným turizmom.

Úspešné zavedenie prírodného turizmu je **silne závislé od vytvorenia stabilnej a funkčnej turistickej aj neturistickej infraštruktúry**. Tá zahŕňa systém ochrany prírodných lokalít, dopravné transfery do prírodne atraktívnych lokalít, bezpečnosť, telekomunikačné služby, ubytovacie a reštauračné zariadenia, ale tiež doplnkové a iné služby. Aj keď je prírodný turizmus často realizovaný v odľahlých prírodných destináciách, vyžaduje modernú a funkčnú základnú infraštruktúru (verejnú aj neverejnú), rovnako ako iné formy cestovného ruchu, špeciálne v rámci príjazdového cestovného ruchu (incoming), za predpokladu ponuky jedinečného autentického zážitku.

Realizácia prírodného turizmu zároveň vyžaduje dôsledné **plánovanie rozvoja turistickej destinácie a systematický dlhodobý manažment**. Tento krok si **vyžaduje koncepčnú podporu a efektívne financovanie** z národnej, regionálnej aj lokálnej úrovne vládnutia so zameraním na vytvorenie fondov na ochranu prírody, podporu miestnej komunity a budovanie lokalít vhodných na realizáciu produktov prírodného turizmu. Systém špecifikovaných poplatkov a daní by mal z národnej a regionálnej úrovne smerovať späť do prírodne atraktívnych lokalít v podobe podpory ochrany prírodných hodnôt, prírodných a kultúrnych zdrojov a do manažmentu návštevnosti. Nemenej dôležitý je fakt, **aby miestne obyvateľstvo bolo stotožnené s poskytovaním produktov prírodného turizmu v im blízkyh lokalitách a aby sami videli význam a prínos** v ich budovaní, poskytovaní a raste záujmu o ne.

Je potrebné zdôrazniť, že **dlhodobý rozvoj a prosperita prírodného turizmu nie je možná bez krokov zameraných na predchádzanie resp. zamedzenie negatívnym vplyvom spojeným s preplnenosťou, negatívnymi environmentálnymi dosahmi a stratou biologickej diverzity a kultúrnej integrity regiónov**.

4.2 Tvorba produktov prírodného turizmu

Tvorbu produktov prírodného turizmu pre vybrané územia by mali koncepčne plánovať, koordinovať a marketingovo podporovať **organizácie destinačného manažmentu**, ktoré by mali byť súkromno-verejnými partnerstvami a oficiálnymi autoritami pre rozvoj územia a jeho marketing. Na Slovensku túto úlohu v súčasnosti plnia organizácie cestovného ruchu (oblastné a krajské OOCR), ktoré združujú subjekty verejného, súkromného a tretieho (neziskového) sektora podľa princípov daných zákonom č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu. Ich hlavnou úlohou je koncepčne rozvíjať cestovný ruch a zastupovať tak záujmy všetkých aktérov v území, na ktorom pôsobia a ktoré spravujú.

Ich partnermi pre tvorbu a predaj produktov prírodného turizmu sú najmä:

- špecializované subjekty (inštitúcie) zamerané na ochranu prírody,
- iné subjekty neziskového sektora tematicky zamerané na určitú oblasť ochrany prírodných hodnôt, prírodných zdrojov alebo ekovýchovu,
- špecializované školy a univerzity alebo ich oddelenia (katedry),
- špecializované cestovné kancelárie a agentúry,
- lokálni sprievodcovia.

Garantom kvality produktov prírodného turizmu by mala byť **certifikačná autorita** a tiež **sprievodcovia** s kvalitnými interpretačnými schopnosťami, komunikačnými zručnosťami a znalí miestnych pomerov.

Pri tvorbe produktov prírodného turizmu z pohľadu organizácií destinačného manažmentu je potrebné rešpektovať nasledujúci postup:

1. stanovenie poslania a cieľov rozvoja prírodného turizmu v destinácii a jeho produktov,
2. vytvorenie partnerstva pre vývoj produktu s oficiálnou autoritou manažmentu ochrany prírodného zdroja v území vhodnom na prírodný turizmus (v prípade, ak existuje),
3. analýza potenciálu destinácie, t. j. zdrojov územia (najmä prírodných), možností miestnych sprievodcov, zmapovanie iných atraktivít územia a stavu (vhodnosti) infraštruktúry na poskytovanie služieb,
4. analýza vplyvov realizácie produktu na prírodný zdroj s prípadnými scenármi, ako aj možností eliminácie negatívnych vplyvov (limitovanie vstupov, zónovanie a pod.),
5. analýza návštevníkov (súčasných, ale aj potenciálnych), ich správania, potrieb a očakávaní počas cestovania do prírodných území v destinácii a očakávaní od samotného produktu prírodného turizmu,

6. prepojenie potenciálu územia s požiadavkami návštevníkov prírodného turizmu,
7. stanovenie koncepcie rozvoja prírodného turizmu a jeho produktov v území,
8. tvorba konkrétnych produktov prírodného turizmu a ich prepojenie na atraktivity a služby, ktoré tvoria komplexný balík služieb (ako napr. pozorovanie zvierat spojené s ochutnávkou miestnych produktov a ubytovaním v rodinnom penzióne),
9. cenotvorba produktov prírodného turizmu vrátane nastavenia/zavedenia mechanizmu „odvodu“ príjmov z predaja produktu určených na starostlivosť a ochranu prírodných zdrojov a jednotlivých atraktivít, ktoré sú zaradené do produktu (ako nevyhnutná podmienka),
10. distribúcia produktov prírodného turizmu, t. j. stanovenie distribučných kanálov a výber cestovných kancelárií a agentúr na predaj produktu, resp. na poskytovanie konkrétnych služieb,
11. marketingová komunikácia produktov prírodného turizmu, ktorá zahŕňa efektívny marketingový mix (vhodné formy reklamy, podpory predaja, práce s verejnosťou a pod.),
12. plán aktivít, jeho vyhodnotenie, ako aj vyhodnotenie cieľov (poučenie), t. j. prínosov rozvoja prírodného turizmu vrátane vyhodnotenia účinnosti využitých marketingových nástrojov,
13. meranie spokojnosti návštevníkov a vplyvov na prostredie pre overenie zaťaženia územia v destinácii a meranie spokojnosti miestnych obyvateľov so stavom návštevnosti lokalít prírodného turizmu.

4.3 Príklady prírodného turizmu v zahraničí

Príklady turistických destinácií, v ktorých sa úspešne realizuje prírodný turizmus, možno nájsť po celom svete. Z najznámejších treba spomenúť napr.:

- ostrov **Borneo** v juhovýchodnej Ázii (najstaršie dažďové pralesy na svete s obrovskou biodiverzitou),
- **Aljaška** v Severnej Amerike (tundra, ľadovce, lesné ekosystémy, množstvo ohrozených druhov),
- **Palau** v Mikronézii v Pacifiku (morské chránené územia s výskytom napr. koralov),
- **Bonito** v Brazílii (množstvo jaskýň, jazier, vodopádov a riek),
- východoafrická **Keňa** (savany s množstvom typických živočíchov, ako sú levy alebo slony),
- **Dominika** v Karibiku (množstvo horúcich geotermálnych prameňov, pozorovanie veľrýb),
- **Antarktída** na južnom póle (najmä pozorovanie tučniakov),
- **Modré vrchy** v Austrálii (svetové dedičstvo UNESCO, dramatické scenérie vrátane unikátnej fauny a flóry, ako je napr. koala, ale aj ponuka zaujímavých aktivít),
- **Kerala** na juhozápadnom pobreží Indie (domov stoviek unikátnych a ohrozených rastlín a živočíchov vrátane slonov a indických býkov),
- **Kostarika** v Strednej Amerike (pozri opis nižšie).

Štáty, v ktorých prírodný turizmus dlhodobo funguje, sa vedome a systematicky starajú o svoje prírodné hodnoty, ako sú napríklad národné parky a ich citlivé využívanie v rámci podpory rozvoja regiónov. Vzorovým príkladom je napr. **Nórsko** alebo **Nový Zéland**.

Kostarika je jednou z krajín, ktorú možno označiť ako tzv. **mekku ekoturizmu**. Už dlhodobo láka najmä pozorovateľov vtáctva (birdwatching), dobrodružných cestovateľov (rafting, surfovanie a turistika v pralesoch) a návštevníkov hľadajúcich alternatívu k tradičným ponukám v krajinách Latinskej Ameriky. Najmä zahraniční návštevníci tu vyhľadávajú aktivity založené na prírodnom potenciáli, akými je pešia turistika, pozorovanie vtáctva, sledovanie fauny a flóry, návšteva sopiek, kaňoning a iné. Od roku 1994 tu funguje certifikácia pre udržateľný turizmus, do ktorej je zapojených viac ako 300 organizácií.⁷⁵

Ekvádor (pobrežný štát na severozápade Južnej Ameriky) používa pre svoj systém národných parkov a prírodných rezervácií hodnotiacu (skórovaciu) tabuľku, kde je okrem ekologického významu a scenérie území známkovaný aj prístup do lokality a služby v oblasti ubytovania. Populárna je ponuka zameraná na cestovanie cez národné parky, ktorá počas 9 dní umožňuje návštevu 8 prírodne atraktívnych území⁷⁶. Keďže ide o jedno z

⁷⁵ Costa Rica - Certification for Sustainable Tourism (CST). <https://www.globalecotourismnetwork.org/certifications/>

⁷⁶ Parks and Tribes. 51 Best National Parks of Ecuador. <https://www.parks-and-tribes.com/>

centier biodiverzity na svete, medzi najpopulárnejšie aktivity opäť patrí špeciálne pozorovanie vtáctva, ale aj všeobecné pozorovanie fauny a flóry v rôznych typoch ekosystémov (od tropických pralesov cez mangrovové porasty a morské pláže až po ostrovy). Samozrejmosťou je možnosť dobrodružnej turistiky, návšteva sopiek a vysokohorských jazier vrátane archeologických lokalít.

Slovinsko patrí medzi európske top destinácie pre udržateľný turizmus. Viac ako polovicu výmery krajiny pokrývajú chránené územia (40 prírodných parkov) a ochrana prírody tu má dlhú tradíciu s cieľom ochrany prírodného dedičstva pre budúce generácie. Väčšina 4 miliónov návštevníkov ročne prichádza práve do chránených území. Turizmus tak generuje 9 % HDP a 52 000 pracovných miest⁷⁷. Medzi najväčšie atrakcie (niektoré zapísané v zoznamoch svetového dedičstva UNESCO) patria jaskyne, jazerá a rieky obklopujúce pohoria Julských Álp a Dinárov, ale aj pobrežie Jadranského mora.

Turizmus na Islande (ostrovnom štáte s 330 000 obyvateľov) zaznamenáva už niekoľko rokov rekordný nárast a o jeho význame svedčí aj fakt, že sa podieľa na HDP viac ako 10 %, pričom počet zahraničných návštevníkov prekročil 2 mil. ročne.⁷⁸ Produkty v oblasti cestovného ruchu sú založené výlučne na prírodných atraktivitách (jazerá, sopky, horúce pramene, polárna žiara, ľadovce, živočíchy a iné).

Ďalším pozitívnym príkladom je **Gruzínsko** (ktoré geograficky patrí do Ázie). V tejto krajine je už niekoľko rokov po sebe zaznamenaný prudký nárast návštevnosti chránených území (z cca 300 000 návštevníkov v roku 2012 na viac ako 700 000 v roku 2016), pričom takmer polovicu tvoria zahraniční turisti. Najviac navštevovanými lokalitami je jaskyňa Prometheus a Národný park Kazbegi.⁷⁹

Správa Národného parku Šumava⁸⁰ v Českej republike v spolupráci so spolkom sprievodcov Šumavy už niekoľko rokov pre návštevníkov úspešne ponúka vstup do územia I. zóny zameraný na pozorovanie zvierat a návratu divočiny. Lákadlom je aj poznávanie lesa po kalamiťách, ktorý je ponechaný na tzv. samovývoj. Z dôvodu minimalizácie vplyvu sú stanovené podmienky vstupu, termíny, priebeh trasy, ako aj počet osôb v skupine.

Rovnako atraktívne sú **rakúske národné parky** (napr. Dunajské luhy⁸¹ alebo Neziderské jazero⁸²) známe bohatou ponukou programov pre návštevníkov. Neziderské jazero vďaka pozorovaniu vtáctva výrazne obmedzilo sezónnosť a predĺžilo celoročnosť ponuky cestovného ruchu, čo oceňujú najmä miestni prevádzkovatelia ubytovacích zariadení.

Z európskych aktivít zameraných na podporu prírodného turizmu možno uviesť projekt MEET (**Mediterranean Experience of Eco-Tourism**), ktorý okrem iného mapuje 60 najlepších postupov v oblasti ekoturizmu so zameraním najmä na Európu.⁸³ Manuál k tomuto projektu opisuje postup pri vytváraní produktu v oblasti ekoturizmu vrátane začlenenia prvkov udržateľnosti.⁸⁴ Ďalším aktuálnym projektom prezentujúcim ekoturizmus ako nástroj ochrany prírody je CEETO (**Central Europe Eco-Tourism**).⁸⁵ Zaujímavý je tiež projekt **BIOTOUR**⁸⁶, ktorý analyzuje kľúčové podmienky pre budúci rozvoj prírodného turizmu v Nórsku ako súčasť bioekonomiky.

Na tomto mieste by sme mali zároveň spomenúť aj skutočnosť, že viaceré lokality atraktívne pre rôzne druhy prírodného turizmu sú už dnes, žiaľ, ohrozované rastúcim množstvom návštevníkov, tzv. **overtourism** (napr. Galapágy, Island), politickou nestabilitou (napr. Madagaskar) alebo komercializáciou (napr. Tasmánia⁸⁷), čo si od týchto krajín vyžaduje revíziu ich stratégií a zavedenie takých manažérskych opatrení, ktoré eliminujú riziko ohrozenia a straty prírodných prvkov a prírodných hodnôt, od ktorých sú ich produkty závislé.

⁷⁷ Fosco, M. (2018). How a Small European Country is Setting the Standard for Environmentalism. <https://www.ozy.com/acumen/how-a-small-european-country-is-setting-the-standard-for-environmentalism/89534>

⁷⁸ Icelandic Tourist Board. <https://www.ferdamalastofa.is/en>

⁷⁹ Georgian National Tourism Administration. Georgian Tourism in Figures 2016 Structure&Industry Data. <https://qnta.ge/wp-content/uploads/2016/08/ENG-2016.pdf>

⁸⁰ Národný park Šumava. Pruvodci divočinou 2019. <http://www.npsumava.cz/>

⁸¹ Nationalpark Donau - AUEN. <https://www.donauauen.at>

⁸² Nationalpark Lake Neusiedl Seewinkel. Visitor Programme. <http://www.nationalpark-neusiedlersee-seewinkel.at>

⁸³ Mauro, S. - Santarossa, L. - Pigliacelli, P. (2014). Mediterranean Experience of Ecotourism. A survey of ecotourism best practices in the world 2014. <http://medecotourism.org/report.pdf>

⁸⁴ Drumm, A. et al. (2016). Mediterranean Experience of Ecotourism Manual. A guide to discover the MEET approach. Gland, Switzerland and Malaga, Spain: IUCN and Meet Network. ISBN: 978-2-8317-1804-0. www.iucn.org/mediterranean

⁸⁵ CEETO: Central Europe Ecotourism- Interreg. <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/CEETO.html>

⁸⁶ Norwegian University of Life Sciences. Biotour. <https://www.nmbu.no/en/projects/biotour>

⁸⁷ The Conversation. (2018). Green light for Tasmanian wilderness tourism development defied expert advice. <https://theconversation.com>

4.4. Príklady prírodného turizmu na Slovensku

Prírodný turizmus má svoju ponuku a prvých priaznivcov už aj na Slovensku. V súčasnosti, žiaľ, na Slovensku poskytuje produkty prírodného turizmu len niekoľko subjektov, ktoré ich ponúkajú aj napriek viacerým legislatívnym prekážkam, ktoré sú zhrnuté v časti 7.1 tohto konceptu. Predpokladáme, že mnohé subjekty zostávajú v ilegalite práve z týchto dôvodov. Prírode blízke formy turizmu, žiaľ, u nás zatiaľ koncepčne a v partnerstve rozvíja minimum organizácií destinačného manažmentu (organizácia cestovného ruchu). Prvou lastovičkou je destinácia Slovenský raj spravovaná oblastnou organizáciou cestovného ruchu **OOCR Slovenský raj & Spiš**, ktorá v spolupráci so Správou národného parku Slovenský raj uviedla na trh dva produkty, ktoré by sa mohli stať produktmi prírodného turizmu: ferratový prechod roklinou Kysel' a splavovanie Hornádu Prielomom Hornádu. Ostatné organizácie cestovného ruchu nanajvyš' budujú a udržiavajú infraštruktúru pre pešiu turistiku a cykloturistiku. Potenciál pre rozvoj produktov prírodného turizmu na Slovensku je pritom obrovský.

Tvorbe produktov a popularizácii prírodného turizmu sa systematicky venuje nezisková organizácia **Aevis**⁸⁸. Najmä v regióne severovýchodného Slovenska (vo Východných Karpatoch, v tzv. Vlčích horách) organizuje poznávacie exkurzie s odbornými lektormi určené pre malé skupiny návštevníkov (do 9 osôb). Exkurzie, ktoré ponúka, sú tematicky zamerané (napr. na stopovanie vlkov, pozorovanie vtákov či poznávanie pralesov). Aevis sa zároveň zameriava aj na podporu rozvoja podnikateľských zámerov a subjektov v oblasti prírodného turizmu. Je tiež jedným z iniciátorov vzniku partnerstiev a asociácie prírodného turizmu na Slovensku.

Cestovná kancelária **watching.sk**⁸⁹ je zameraná na poznávanie prírody na Slovensku a v blízkom okolí (v Maďarsku a Rakúsku) pre zahraničných aj domácich klientov. V ponuke jej produktov je najmä pozorovanie a poznávanie vtáctva (napr. kurzy vtáčích hlasov, pozorovanie sov), pozorovanie medveďov, ale aj stopovanie vlkov či poznávanie flóry. Spolupracuje pritom s odborníkmi v konkrétnych oblastiach a najmä s miestnymi ľuďmi. Cestovná kancelária **Carpatica**⁹⁰ ponúka na prírodu orientovaný turizmus, pomocou ktorého sa môžu vytvoriť predpoklady na jej lepšiu ochranu a udržateľný rozvoj dotknutých území. Z jej ponuky možno spomenúť napr. fotoškolu s fotografom orientovanú na prírodu v Tatrách, pobyty v divočine Východných Karpát alebo poľských Bieszczadoch, kde okrem iného vznikli aj najatraktívnejšie zábery dokumentárneho filmu Vlčie hory⁹¹.

Spoločnosť **Tajomné Karpaty**⁹² ponúka v oblasti Nízkych Beskýd nevednú turistiku na huculských koňoch. Kónské trasy vedú po starých lesných cestách, bukových lesoch a karpatských lúkach s viacerými zastávkami s odborným výkladom (napr. ako súčasť stopovania vlkov a rysov). Združenie **Jantárová cesta**⁹³ ponúka túry divočinou najmä v zachovaných častiach národných parkov a chránených krajinných oblastí Slovenska (napr. pralesy Zadnej Poľany či Dobročský prales). Túry s odborným lektorom sú pritom vedené aj mimo značených turistických chodníkov pri rešpektovaní platnej legislatívy v malých skupinách. V ponuke má tiež cykloturistiku.

Z ďalších subjektov, ktorých minimálne časť produktovej ponuky možno zaradiť do prírodného cestovného ruchu, patrí **Skala**⁹⁴ (sprevádzanie, zážitková terapia a vzdelávanie v prírode, objavovanie prírodného dedičstva), **Muraria**⁹⁵ (psychoterapie v prírode), **Adventoura**⁹⁶ (pozorovanie medveďov, kamzíkov a svišťov v tatranskej prírode), **SOS Birdlife Slovensko**⁹⁷ (kurzy poznávania vtáčieho spevu a vtáctva), **Stey**⁹⁸ (poznávanie tajov prírody Nízkych Tatier), **Mountain Addiction**⁹⁹ (túry s horským vodcom) a **Včelí kRaj**¹⁰⁰ (zážitkové vzdelávanie).

⁸⁸ Aevis. <https://www.aevis.org>

⁸⁹ Watching.sk. <http://www.watching.sk>

⁹⁰ Wilderness Adventure - Carpatica. <http://carpatica.net/>

⁹¹ Arolla Film. <http://www.arollafilm.com/sk/produkt/84-vlcie-hory>

⁹² Tajomné Karpaty. Turistika na koni vo vlčích horách. <http://www.tajomnekarpaty.com/>

⁹³ Jantárová cesta. Túry divočinou. <http://www.jantarovacesta.sk/>

⁹⁴ Skala Adventures. <http://www.skala.ca>

⁹⁵ Muraria – Krajina nádychu. <http://www.muraria.sk/>

⁹⁶ Adventoura. Wild Life Archives. <https://www.adventoura.eu>

⁹⁷ SOS/Birdlife Slovensko. <http://www.vtaky.sk/>

⁹⁸ Cestovná kancelária Stey. <https://steyslovakia.com/>

⁹⁹ Horský vodca – Mountain Addiction. <http://horsky-vodca.com/>

¹⁰⁰ Včelí kRaj. <https://kraj.sk>

5. Typológia návštevníka pre produkty prírodného turizmu

V roku 2015 v Českej republike prebiehal odborný výskum s cieľom zistiť, ako sa na ochranu divokej prírody pozerá česká verejnosť.¹⁰¹ Z uvedeného výskumu vyplýva, že verejnosť si ju spája s atraktívnymi zážitkami, a teda má takmer exotickú príchuť, čo vyvoláva u časti spoločnosti túžbu po jej návšteve. Ak sú pravidlá pre návštevníkov komunikované zrozumiteľným a rešpektujúcim spôsobom, sú tieto vo väčšine prípadov chápané a prijímané. Sympatia ľudí s ochranou divočiny sa dá využiť aj na podporu konkrétnych aktivít prírodného turizmu. Propagácia prostredníctvom príbehov, fotografií a filmov je obzvlášť účinná. Z výskumu ďalej vyplýva, že verejnosť je pripravená na rozsiahlejšiu kampaň za rozširovanie divokej prírody, pričom kredit nositeľa tejto kampane môže významne ovplyvniť jej podporu zo strany verejnosti. Pri komunikácii by sa mali viac využívať biocentrické, zdravotné a estetické argumenty aj prostredníctvom bežných neodborných časopisov a pravicových médií. Najhoršie hodnotili účastníci výskumu argumentáciu na ochranu divočiny ekonomickými dôvodmi, naopak najmenej konfliktná sa javila turistická argumentácia potreby ochrany prírody, t. j. argumentácia cez prírodný turizmus, ktorá bola prijímaná oboma skupinami ochrancov prírody (racionálnymi aj emocionálnymi). Obozretný, resp. často polemický postoj prechovávala verejnosť k mimovládnyim združeniam a aktivistom. Výskum takisto identifikoval, že pre ochranu prírody sú viac naklonené ženy. Na základe správania v oblasti ochrany divokej prírody v radoch českej verejnosti bolo identifikovaných celkovo 5 segmentov – cieľových skupín (ochrankyňa divokej prírody, nadšená sympatizantka, domáca podporovateľka, zdržanlivá sympatizantka a pasívna), na ktoré je potrebné pri následnej komunikácii (v komunikačnej kampani) špecificky sa zamerať.

Príkladom ďalších štúdií, ktoré sa snažia o typológiu prírodných turistov, je analýza dvoch prírodných atrakcií v severnom Nórsku.¹⁰² Výsledky ukázali, že na základe aktivity turistov ich možno zaradiť do troch segmentov (**rekreačná aktivita a aktivita pre potešenie 36 %**, **prírodná aktivita 22 %** a **malá aktivita 42 %**). Každý typ turistu je opísaný aj samotnou motiváciou návštevníkov, spôsobom cestovania a demografickými charakteristikami (napr. druhý segment má silnú motiváciu fyzickú aktivitu, cestujú nezávisle a ročný príjem domácnosti je nad 62 500 Eur). Štúdia analyzuje aj viaceré praktické a teoretické dosahy zistení (pre tvorbu a marketing produktov v oblasti prírodného turizmu). Mimochodom, táto štúdia v úvode spomína, že **prírodný turizmus rastie rýchlejšie ako všeobecne cestovný ruch (10 – 30 % ročne) a približne 60 % medzinárodných návštevníkov môžeme pokladať za prírodných turistov**.

Štúdia z Taiwanu¹⁰³ skúmala model správania ekoturistov pomocou environmentálnych postojov, subjektívnych noriem, vnímanej kontroly správania, vnímanej užitočnosti ekoturistiky, biosférickej hodnoty, sebaidentity, zámeru a porovnania správania medzi prírodnými turistami. Analýza testovala 10 hypotéz a integrovala teóriu plánovaného správania, model prijateľnosti technológie, teóriu hodnôt viery a teóriu sociálnej identity s cieľom poskytnúť integrovaný model správania v oblasti ekoturistiky pre štyri dôležité prírodné turistické destinácie. Poznatky opäť slúžia vedcom a manažérom cestovného ruchu založeného na prírode, aby lepšie pochopili faktory, ktoré ovplyvňujú **správanie ekoturistov**, a ponúkali programy ekoturistiky zamerané na pochopenie toho, čo je to ekoturizmus a ako prispieva k udržateľnému cestovnému ruchu. Ďalšími príkladmi je využitie prírody ako tzv. „prírodnej učebne“ na pochopenie významu a hodnoty biodiverzity, na demonštráciu negatívnych príkladov turizmu, ako je degradácia prírodného prostredia, masový turizmus (tzv. overtourism), klimatické zmeny a iné, čo si vyžaduje použitie efektívnych nástrojov interpretácie a vzdelávania.

Nemecký odborník Julius Arnegger so spoluautormi vypracovali na potreby destinačných manažérov a manažérov chránených území segmentáciu návštevníkov prírodných lokalít so 16 typmi návštevníkov, postavenú na matici z dvoch premenných: (1) štyri motívy k cestovaniu do prírodných lokalít (ochrana prírody, zážitok z prírodného prostredia, šport a dobrodružstvo, pôžitkárstvo) a (2) štyri rozdielne typy prírodného produktu (nezávislý, à la carte, prispôsobený a štandardizovaný). Táto segmentácia má slúžiť na pochopenie potrieb návštevníkov a tomu prispôsobiť marketing, navrhnúť správne opatrenia k manažmentu prírodných lokalít a prispieť tak k ich lepšej udržateľnosti.¹⁰⁴

¹⁰¹ Krajhanzl, J. et al. (2015). Ochrana divokej prírody očima české veřejnosti 2015. Základní přehled výsledků z reprezentativního šetření. KES FSS MU Brno, 2015. <http://www.ekopsychologie.cz/files/106report.pdf>

¹⁰² Mehmetoglu, M. (2007). Typologising nature-based tourists by activity - Theoretical and practical implications. In Tourism Management, Vol 28, Issue 3, 2007, pp. 651-660. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2006.02.006>

¹⁰³ Lee, T.H. - Jan, F.H. (2017). Ecotourism Behavior of Nature-Based Tourists: An Integrative Framework. In Journal of Travel Research, Vol. 57, Issue 6, 2017, pp. 792 - 810. <https://doi.org/10.1177/0047287517717350>

¹⁰⁴ Arnegger, J. – Woltering, M. – Job, H. (2010). Toward a product-based typology for nature-based tourism: a conceptual framework. In Journal of Sustainable Tourism, Vol 18, Issue 7, 2010, pp. 915-928. <https://doi.org/10.1080/09669582.2010.485680>

Štúdia z Nového Zélandu, ktorá segmentuje obyvateľov mestského prostredia do štyroch rôznych skupín (environmentálne aktívni, dobre informovaní, aktívni v oblasti outdoorových aktivít a sociálne motivovaní), poukazuje na rôzne úrovne správania, vedomostí a záujmu o otázky ochrany biodiverzity a možné spôsoby, ako tieto skupiny zaangažovať vzhľadom na ich hodnotový systém.¹⁰⁵ V tejto súvislosti si treba uvedomiť, že samotné poskytovanie informácií a faktov (napr. separovanie alebo minimalizácia odpadu návštevníkmi¹⁰⁶ alebo postoj k charizmatickým druhom fauny¹⁰⁷) zvyčajne nezmení správanie, preto je nevyhnutné uvažovať aj nad ďalšími stratégiami (ako je napr. prispôbenie infraštruktúry cestovného ruchu alebo medzigeneračné vzdelávanie).

6. Podporné nástroje rozvoja prírodného turizmu

Pri výbere a nastavení podporných nástrojov rozvoja prírodného turizmu sú kľúčové rámcové podmienky, najmä politický rámec, ktorý z veľkej časti tvoria práve koncepčné východiská a strategické smerovanie udržateľného rozvoja na národnej aj medzinárodnej úrovni. V krajinách s rozvinutým prírodným turizmom sa do popredia dostáva aj formulovanie základných princípov prírodného turizmu, premietajúcich sa do štandardov a certifikácií, ktorých implementačným nástrojom je aj vzdelávanie a výchova.

6.1 Politický rámec

Na vytváranie vhodných podmienok rozvoja udržateľných foriem cestovného ruchu je potrebné, aby zodpovedné authority na národnej a regionálnej úrovni mali znalosti o koncepčných východiskách, nástrojoch a opatreniach, ktoré je potrebné rešpektovať alebo ktoré môžu byť pre nich významnou inšpiráciou **pri tvorbe podporných politík**. Vo všeobecnosti platí, že **cestovný ruch je prierezové odvetvie a vyžaduje medzirezortnú koordináciu najmä pri rozvoji špecifických foriem cestovného ruchu**, akým je v našom prípade **prírodný turizmus**. Bez koordinácie rezortu životného prostredia s rezortom cestovného ruchu a nimi zriadených zložiek nie je možné napredovanie v rozvoji tejto formy cestovného ruchu.

Na medzinárodnej úrovni sa jedným z východiskových koncepčných dokumentov javí **Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj Organizácie spojených národov** (OSN), ktorú jednotlivé členské krajiny vrátane Slovenska implementujú. Agenda 2030¹⁰⁸ je najkomplexnejším súborom globálnych priorit na dosiahnutie udržateľného rozvoja. Kľúčovými princípmi Agendy 2030 sú transformácia, integrácia a univerzálnosť. Nadväzuje na Miléniové rozvojové ciele, ktoré boli vôbec prvou spoločnou víziou a prvým široko akceptovaným rámcom pre globálny rozvoj a tvorbu rozvojovej politiky. **17 cieľov udržateľného rozvoja je rozpracovaných do 169 súvisiacich čiastkových cieľov**, ktoré majú za ambíciu usmerňovať štrukturálnu politickú, ekonomickú a sociálnu premenu jednotlivých krajín sveta v reakcii na hrozby, ktorým ľudstvo dnes čelí. Integračný prvok sa v Agende prejavuje ako prepojenie všetkých troch dimenzií udržateľného rozvoja: ekonomickej, sociálnej a environmentálnej. Agenda 2030 nie je právne záväzná. Vyjadruje zámer krajín viesť ich rozvoj smerom k udržateľnosti a nastaviť ich národné politiky, stratégie a plánovanie tak, aby prispievali k dosiahnutiu globálnych cieľov.

Viaceré kultúrne a prírodne výnimočné lokality sveta vrátane Slovenska s tzv. **outstanding universal value** sú zaradené do zoznamu **Svetového dedičstva UNESCO**. Pre správcov týchto lokalít je to významným **záväzkom čo najzodpovednejšieho manažmentu vedúceho k zachovaniu výnimočnej hodnoty**. Pre návštevníkov je značka UNESCO **zárukou istej kvality jeho zážitku**. Účelom a predmetom Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva¹⁰⁹ je ochrana najvýznamnejších objektov kultúrneho a prírodného dedičstva. Ich svetový význam (unikátnu svetovú hodnotu) po posúdení a odporúčaní Medzinárodnou radou pre pamiatky a sídla (ICOMOS) a Medzinárodnou úniou ochrany prírody (IUCN) schvaľuje uvedený medzivládny výbor po

¹⁰⁵ MacDonald, E. et al. (2019). Segmenting urban populations for greater conservation gains: A new approach targeting cobenefits is required. In Conservation Science and Practice, 2019. <https://doi.org/10.1111/csp2.101>

¹⁰⁶ Miller, Z.D. et al. (2019). Identifying strategies to reduce visitor-generated waste in national parks of the United States: the Zero Landfill Initiative. In Applied Environmental Education & Communication, 2019. <https://doi.org/10.1080/1533015X.2019.1588179>

¹⁰⁷ Marchini, S. – Macdonald, D.W. (2019). Can school children influence adults' behavior toward jaguars? Evidence of intergenerational learning in education for conservation. In Ambio, 2019, pp. 1-14. <https://doi.org/10.1007/s13280-019-01230-w>

¹⁰⁸ Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj. <https://agenda2030.statistics.sk/Agenda2030/>

¹⁰⁹ Slovenská agentúra životného prostredia. (2017). Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva. <https://www.enviroportal.sk>

predchádzajúcom prerokovaní v jeho predsedníctve. Objekty svetového dedičstva sú zapísané v Zozname svetového dedičstva a lokality, ktoré sú vážne ohrozené, sú navyše zapísané do Zoznamu svetového dedičstva v nebezpečenstve. Týmto lokalitám je potom venovaná zo strany orgánov Dohovoru osobitná pozornosť a sú uskutočňované opatrenia na ich záchranu. Zo Slovenskej republiky je zapísaných v zozname Svetového kultúrneho a prírodného dedičstva 7 lokalít.

Na krajiny, ktoré ležia v tzv. karpatskom oblúku vrátane Slovenska, sa viaže **Rámcový dohovor o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát** (tzv. Karpatský dohovor), ktorý bol prijatý na 5. ministerskej konferencii Európskej hospodárskej komisie OSN Životné prostredie pre Európu v Kyjeve v máji 2003. Karpatský dohovor podpísalo 7 štátov karpatského regiónu, ktoré sú aj jeho zmluvnými stranami (Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, Slovenská republika, Srbsko a Ukrajina). Dohovor je **založený na spolupráci jednotlivých zmluvných strán pri ochrane a udržateľnom rozvoji Karpát s cieľom zlepšiť kvalitu života, posilniť miestne ekonomiky a komunity a chrániť prírodné hodnoty a kultúrne dedičstvo**. V súčasnosti má Karpatský dohovor zmluvnými stranami prijatých a podpísaných 5 protokolov, okrem iného aj **Protokol o trvalo udržateľnom cestovnom ruchu** k Rámcovému dohovoru o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát.¹¹⁰

6.2 Certifikácia

Aktivity rozvoja a podpory prírodného turizmu by mali byť realizované za zrozumiteľných a kontrolovateľných podmienok. Tie musia byť jasné konkrétnym zariadeniam cestovného ruchu aj miestnym komunitám a musia platiť rovnako pre areály či územia. Zameranie týchto subjektov na prírodný turizmus by malo byť jasne deklarované a rozpoznateľné. V ich poslaní by mali byť odzrkadlené princípy, akými sú posilnenie ochrany prírody, akceptácia rozmanitosti života, jeho podmienok a jeho zložiek. Z tohto dôvodu bude nevyhnutná **certifikácia kvality a tiež kontrola týchto subjektov** či už zo strany štátu, alebo certifikačnej autority, t. j. poverenej organizácie. Certifikácia kvality bude zároveň známkou kvality, zárukou dodržiavania princípov prírodného turizmu a ako taká aj súčasťou marketingu danej aktivity a predpokladom jej pozitívneho ekonomického vplyvu pre certifikovaný subjekt.

Nevyhnutným nástrojom zabezpečenia kvality produktov udržateľných foriem cestovného ruchu v súlade so stanovenými princípmi a štandardmi je udeľovanie certifikátov alebo licencií. **Certifikácia** je definovaná ako dobrovoľný hodnotiaci postup (audit), ktorý zabezpečuje, že produkt, proces alebo služba spĺňa určité špecifické požiadavky (normy). Výsledkom býva často viditeľné logo (eco label), ktoré je dokladom naplnenia základných certifikačných štandardov. Certifikácia je benefitom nielen pre poskytovateľa služieb, ale aj zákazníkov (návštevníkov). Existuje viacero kritérií, na základe ktorých možno rozdeliť certifikáciu (napr. orientácia na proces alebo výkon, samohodnotenie alebo hodnotenie nezávislou stranou). Príklad certifikácií a štandardov vrátane kritérií a indikátorov oblasti ekoturizmu uvádza napr. **The International Ecotourism Society**¹¹¹, ktorá poskytuje praktické informácie o tom, ako funguje certifikácia turizmu a aké mechanizmy a zdroje financovania môžu pomôcť subjektom pri marketingu a financovaní certifikačných produktov. Medzi lídrov v oblasti certifikácie patrí napr. Austrália. Zaujímavý systém pre tzv. zelené formy cestovného ruchu zaviedlo napr. aj Slovinsko (**Green Scheme of Slovenian tourism**).¹¹²

Global Sustainable Tourism Council¹¹³ má certifikáciu postavenú na 4 základných pilieroch (udržateľný manažment, socio-ekonomické, kultúrne a environmentálne vplyvy). Používa pri tom dve sady kritérií - jednu pre hotely a cestovných agentov a druhú pre destináciu (napr. prístup pre všetkých, interpretácia, zapojenie miestnych ľudí, šetrenie energiou, ochrana biodiverzity).

¹¹⁰ Ministerstvo životného prostredia SR. Karpatský dohovor. <https://www.minzp.sk/oblasti/ochrana-prirody-krajiny/>

¹¹¹ The International Ecotourism Society. Certification and Standards. <https://ecotourism.org/certification-and-standards/>

¹¹² I feel Slovenia. The Green Scheme of Slovenian Tourism. <https://www.slovenia.info/en>

¹¹³ Global Sustainable Tourism Council. GSTC Criteria Overview. <https://www.gstccouncil.org/gstc-criteria/>

European Ecotourism Network¹¹⁴ používa štandardy kvality vyvinuté v súlade s kritériami globálneho udržateľného cestovného ruchu v rámci Európy. Ide o sadu 40 špecifických kritérií, ktoré sú kompatibilné so 4 piliermi udržateľného turizmu vrátane indikátorov implementácie.

Príkladom **udeľovania cien za výnimočné výsledky** pre turistické destinácie v Európe, ktoré spĺňajú kritériá udržateľnosti, je ocenenie **Green Destinations** (zelené destinácie)¹¹⁵. Je udeľované organizáciám destinačného manažmentu za unikátne výsledky v oblasti udržateľného turizmu, ktoré sa vyznačujú excelentnosťou v kvalite ponuky pre návštevníkov (destinačný manažment, prírodné prostredie, životné prostredie, kultúra a tradície, sociálna pohoda a podnikanie). Za rok 2018 sa najlepšou zelenou destináciou Európy stalo Slovinsko.

6.3 Hodnotenie ekosystémových služieb

Hodnotenie ekosystémových služieb¹¹⁶ je moderným nástrojom manažmentu chránených území. Táto metóda oceňovania hodnôt v chránených územiach **slúži na zabezpečenie primerane presných informácií o ekonomickej hodnote chráneného územia** a ich využití pri ovplyvňovaní aktérov (stakeholdrov) a inštitúcií s rozhodovacími právomocami demonštrovaním významnosti územia, obzvlášť o význame zriadenia a riadenia chránených území. Tieto hodnotenia poskytujú kvantitatívne dáta o tom, že chránené územia neslúžia len vedcom a nadšencom prírody, ale majú **celospoločensky prospešný úžitok**.¹¹⁷ Takto spracované dáta je možné aplikovať aj pri posúdení hodnôt akýchkoľvek iných prírodných lokalít. Zavedenie nových ekonomických nástrojov do politiky ochrany prírody, ako aj postupné zavedenie platieb za ekosystémové služby je v súčasnosti výzvou ochrany prírody nielen na Slovensku, ale v celej strednej Európe.

Za zmienku stojí aj **index kvality divočiny** (Wilderness Quality Index)¹¹⁸, ktorý sa používa **na posúdenie rozsahu odľahlých** (divočinových) území v rámci Európy. Je založený na kombinácii údajov o hustote obyvateľstva, hustote ciest, vzdialenosti od najbližšej cesty, hustote železničnej dopravy, vzdialenosti od najbližšej železničnej trate, prirodzenosti krajiny pokrývky a členitosti terénu.

6.4 Výchova a vzdelávanie

Nevyhnutnou súčasťou aktivít na posilnenie prírodného turizmu je ich **prepojenie s popularizáciou** (osvetou), **edukáciou a envirovýchovou** a vysvetľovanie princípov v kontexte hlavného poslania prírodného turizmu, ktorým je podpora života a zachovanie prírodných hodnôt. Toto je pre pochopenie významu a potrieb rozvoja prírodného turizmu považované za kľúčové. Malo by to však byť realizované koordinovane medzi autoritami ochrany prírody a autoritami rozvoja cestovného ruchu v danom území. Výchova a vzdelávanie môžu byť tiež súčasťou alebo základným predpokladom formulovania princípov a zásad do certifikačných štandardov v rámci tvorby certifikačného systému.

7. Koncept rozvoja prírodného turizmu na Slovensku

Potenciál prírodného turizmu v súčasných podmienkach manažmentu krajiny Slovenska má svoje špecifiká vyplývajúce z pozitívneho, ako i negatívneho pohľadu na rozvoj cestovného ruchu. Prax v mnohých krajinách ukazuje, že práve udržateľný cestovný ruch vie byť **ideálnym urýchľovačom zmien** manažmentu prírodne bohatých lokalít v záujme zachovania ich hodnôt pre ďalšie generácie.

¹¹⁴ European Ecotourism Network. The European Ecotourism Labelling Standard. <http://www.ecotourism-network.eu>

¹¹⁵ Green Destinations. Awards and Certification. <http://greendestinations.org/awards-certification/>

¹¹⁶ Ekosystémové služby predstavujú prínosy a úžitky poskytované spoločnosti prírodou (ekosystémami), ako je napr. voda, potraviny, drevo, tvorba pôdy, čistenie ovzdušia a vody, ochrana pred povodňami a suchom a ďalšie

¹¹⁷ Považan, R. – Kadlečík, J. (2014). Hodnotenie ekosystémových služieb v chránených územiach Karpát so zameraním na Slovensko. 2014, 39 s. http://www.ozpronatur.sk/wp-content/uploads/2014/02/Methodika_hodnotenia_ESS.pdf

¹¹⁸ European Environment Agency. Wilderness Quality Index (2011). <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/wilderness-quality-index>

7.1 Východisková situácia na Slovensku

Prírodný turizmus nadobudol svoj medzinárodný význam pod vplyvom negatívnych prejavov masového turizmu, ktorý, ako sa ukázalo, nie je udržateľný. Väčšina štátov, ktoré sú v rozvoji prírodného turizmu príkladom, musela pri jeho strategickom a koncepčnom smerovaní zohľadniť nielen medzinárodné podmienky, ale aj špecifiká na národnej úrovni. Tie sú dané legislatívno-právnym, ekonomickým a politickým prostredím. Základné predpoklady rozvoja prírodného turizmu však tvoria prírodné a geografické podmienky, ktorými krajina disponuje. Napriek tomu, že z tohto hľadiska Slovensko disponuje výnimočným potenciálom, medzinárodné trendy sú v národných strategických a koncepčných dokumentoch zohľadnené len v minimálnej miere, resp. len formálne.

Prírodné a geografické danosti

Hlavnú výhodu s vysokým potenciálom pre rozvoj prírodného turizmu predstavuje charakter prírodných pomerov Slovenska. Lokalizácia Slovenska **na rozhraní dvoch bioregiónov** (Alpsko-karpatský bioregión v rámci horských oblastí a Panónsky bioregión v rámci nížinných území) umožňuje výskyt a rozširovanie veľmi bohatých spoločenstiev¹¹⁹ lesného aj nelesného charakteru. V rámci nich je na naše územie viazaných množstvo endemických a vzácných druhov rastlín a živočíchov. Výrazná členitosť reliéfu, ako aj historický vývoj Slovenska umožnili lokálne vysokú mieru zachovalosti horských a vysokohorských oblastí. Slovensko tak **patrí medzi európske krajiny s najvyššou mierou zachovania pralesov**, stále vitálnymi populáciami veľkých šeliem a charizmatických druhov zvierat (ako je napr. medveď, vlk, rys, zubor, orol alebo kamzík) a tiež medzi **popredné krajiny v rámci prežívania citlivých spoločenstiev** ustupujúcich alebo vyhubených z iných krajín Európy v dôsledku civilizačného tlaku (týka sa najmä hmyzu, húb, vtákov, ale aj krajinných štruktúr a tradičného osídlenia a využívania krajiny). Slovensko je **unikátne aj svojim geomorfologickým členením a geologickým zložením, množstvom jaskynných systémov** a útvarov (krasové územia zaberajú na Slovensku rozlohu vyše 2 700 km²), čo dáva vysoký predpoklad atraktívnosti geoparkom (v súčasnosti sú na Slovensku oficiálne vyhlásené 3 geoparky – Banskobystrický, Banskoštiavnický a UNESCO cezhraničný Geopark Novohrad – Nógrad). Na Slovensku je známych **vyše 7 100 jaskýň**, čo znamená, že sme krajinou s najväčším počtom jaskýň na obyvateľa v Európe.

Podporným predpokladom je začlenenie územia Slovenska do európskych a medzinárodných programov a štruktúr ochrany prírody, z ktorých najdôležitejšie predstavujú **sústava chránených území NATURA 2000, Diplom Rady Európy a svetové kultúrne a prírodné dedičstvo UNESCO**. Pridanou hodnotou je **sústava chránených území národného významu** (9 národných parkov vrátane ochranných pásiem a 14 chránených krajinných oblastí tvorí spolu 22,49 % rozlohy SR, výmera všetkých maloplošných chránených území vrátane ich ochranných pásiem tvorí 2,37 % územia Slovenska). Vysoký potenciál pre rozvoj prírodného turizmu majú najmä veľkoplošné chránené územia kategórie národných parkov, (teoreticky) zabezpečujúcich ochranu prírody a prirodzených procesov v širšej krajinej škále a prísne chránené územia charakteru prírodných rezervácií v spojitosti s ochranou unikátnych a v celoeurópskom priestore vzácných spoločenstiev a druhov.

Výhodná je tiež **geografická lokalizácia Slovenska**, ktorú treba vnímať najmä v kontexte prepojenia s významnými prírodnými oblasťami v rámci Poľska a Ukrajiny, ktorá umožňuje tvorbu a rozvoj medzinárodných konceptov prírodného turizmu, ako je napr. koncept Vlčie hory (Wolf Mountains¹²⁰), ktorý v spolupráci s medzinárodnými partnermi realizuje organizácia Aegis. Platforma prírodných hodnôt a krás je rozsiahla, atraktívna a unikátna a spĺňa predpoklady na využitie v kontexte prírodného turizmu.

Spoločenské podmienky

Napriek spomenutým výhodám a potenciálom považujeme **zavedenie prírodného turizmu na Slovensku v súčasných podmienkach za problematické**. Keďže cieľom a predmetom má byť príroda, jej ochrana a zveľaďovanie v súlade s podporou miestnych komunit, v prvom rade je potrebné zabezpečiť koncepčnú a trvalú ochranu prírody na úrovni štátu. Systém chránených území na Slovensku je síce plošne rozsiahly, ale zaťažený nevhodným manažmentom a dominantným a z pohľadu ochrany prírody nekonzistentným hospodárskym

¹¹⁹ Vyskytuje sa len na špecifickom území a nikde inde, pričom do úvahy sa berie iba jeho prirodzený výskyt

¹²⁰ Nadácia Aegis. Vlčie hory. <https://www.aegis.org/projekty/vlchie-hory/>

využívaním. Týka sa to najmä veľkoplošne chránených území s množstvom problémov spojených s intenzívnymi hospodárskymi zásahmi (najmä ťažbou dreva) a rozmachom výstavby v jadrových zónach týchto území. **Chýbajúce zonácie, nesúlad s medzinárodnými štandardmi pre národné parky, striktné obmedzovanie voľného pohybu osôb a neefektívna regulácia škodlivých činností či benevolentný postoj voči hospodárskemu využívaniu vzácnych lesných ekosystémov** vytvárajú nevhodné štartovacie podmienky a výrazne znižujú kredit a akceptovateľnosť takýchto území pre rozvoj prírodného turizmu. Prírodný turizmus je principiálne nezlučiteľný najmä s ťažbou dreva, poľovníctvom, komerčným rybolovom, reguláciou vodných tokov, používaním pesticídov, výstavbou megalomanských rekreačných, resp. športových areálov a dovolenkových rezortov a intenzívnymi formami hospodárenia vrátane poľnohospodárstva. Žiaľ, väčšina týchto činností je realizovateľná v rámci celého Slovenska, nezávisle od kategórie chráneného územia či predmetu ochrany.

Problematickými faktormi pre etablovanie a prosperitu prírodného turizmu na Slovensku sú v neposlednom rade aj **negatívne spoločenské javy, ako je korupcia, klientelizmus, silný lobing záujmových skupín a ich dosah na systém riadenia štátu s dôrazom na systém chránených území a ich manažment**. Tieto fenomény sa pomerne ťažko špecifikujú a ešte problematickejšie odstraňujú. V každom prípade ich treba vnímať v kontexte s takými problémami, ako je:

- odlesňovanie a devastácia súčasnej sústavy národných parkov,
- neschopnosť Slovenska zabezpečiť a dodržať medzinárodné záväzky (napr. podmienky Diplomu rady Európy, udelenia značky UNESCO či zaradenia do sústavy chránených území NATURA 2000),
- silný vplyv hospodárskych odvetví na riadenie chránených území a legislatívu na úseku ochrany prírody,
- netransparentný a nekoncepčný systém podpory a dotácií v poľnohospodárskej a lesnej krajine, prispievajúci ku konzervovaniu zlého a neperspektívneho stavu regiónov,
- uprednostňovanie tradičných hospodárskych odvetví s nízkou efektivitou a negatívnym vplyvom na prírodné charakteristiky územia (najmä konvenčné lesné hospodárstvo, priemyselné poľnohospodárstvo, celoplošné uplatňovanie výkonu práva poľovníctva s presahom na chránené druhy),
- deformovanie a obmedzovanie trhu vo vzťahu k alternatívnym spôsobom využitia krajiny a rozvoja regiónov.¹²¹

Legislatívno-právne prostredie

Aj v tomto prípade ide o široké spektrum problémov, ktorých pomenovanie a riešenie je mimo rámca tohto dokumentu, určite však existujú kroky a princípy, ktorých realizácia smeruje k zlepšeniu tohto stavu. **Jedným zo základných opatrení je zavedenie princípov ochrany národných parkov vychádzajúcich z medzinárodne uznávaných štandardov IUCN v podobe funkčnej zonácie týchto chránených území**. Je tiež potrebné podotknúť, že princípy prírodného turizmu sú v prirodzenej zhode s takýmto systémom ochrany a zároveň fungujúci trh produktov prírodného turizmu by mal mať taký silný ekonomický efekt, aby vyvážil obmedzenia pre konvenčné odvetvia v dôsledku bezzásahových zón národných parkov.

Medzi **legislatívne bariéry**, ktoré dnes bez potrebnej úpravy nedovoľujú realizovať produkty prírodného turizmu, patria viaceré právne predpisy. Medzi najobmedzujúcejšie patrí najmä zákon o ochrane prírody a krajiny, zákon o lesoch, poľovní zákon a zákon o horskej záchranej službe.

Zákon o Horskej záchranej službe zavedením paragrafov o horskom sprievodcovaní obmedzuje poskytovanie sprevádzania v horskom a vysokohorskom prostredí na väčšine územia Slovenska. Zároveň je služba horského sprievodcu definovaná ako viazaná živnosť v Živnostenskom zákone, čo výrazne obmedzuje jej získavanie.

Zákon o ochrane prírody a krajiny nedovoľuje pohyb mimo vyznačených turistických chodníkov od tretieho stupňa ochrany, pohyb v chránených územiach v nočných hodinách a prespávanie v prírode, pričom ho podmieňuje súhlasom orgánu ochrany prírody. V chránených územiach chýba zonácia a jasné definovanie funkčných regulatívov pre jednotlivé zóny. Chýba tiež metodika pre monitoring v chránených územiach a stanovenie limitov, regulatívov ako podklad pre definovanie návštevnickej únosnosti lokalít. Prírodné lokality

¹²¹ Aegis n.o. (2018). Rozvojový koncept pre trvalo udržateľnú ochranu a ekonomické využitie kultúrnych a prírodných hodnôt okresu Snina <https://www.aegis.org>

UNESCO nemajú vypracované integrované manažmentové plány a navyše slovenská legislatíva ani nepozná tento pojem.

Využívanie lesa verejnosťou a vstup na lesné pozemky obmedzuje **Zákon o lesoch**. Komerčné využitie lesa (vykonávanie aktivít prírodného turizmu za účelom dosiahnutia zisku) je podmienené súhlasom vlastníka, resp. správcu lesa. Chýba tiež účinný nástroj na intenzívnu aplikáciu alternatívnych (tzv. prírode blízkych) foriem lesného hospodárenia, ako je napr. výberkový spôsob hospodárenia.

Poľovný zákon obmedzuje možnosti pozorovania zvierat vo voľnej prírode. Chýba možnosť vytvárať aj oficiálne nepoľovné plochy a revíry (wildlife územia), ktoré by sa dali komerčne prenajímať a využívať rovnako ako poľovné revíry. Príjmy za odstrel zveri navyše nie sú príslušnými lokálnymi príjmami, t. j. nesmerujú do lokálnej ekonomiky (keďže poľovné revíry sa často prenajímajú cudzím osobám).

Ekonomické prostredie

Z úrovne orgánu ochrany prírody chýba na Slovensku koncepcia, ktorá by riešila **sieťovanie a spoluprácu inštitúcií ochrany prírody a subjektov cestovného ruchu** (napr. Štátnej ochrany prírody SR s poskytovateľmi služieb, organizáciami cestovného ruchu a pod.). Chýba motivácia (riešenie) pre ŠOP SR, aby sa aktívnejšie zapájala do rozvoja prírodného turizmu na Slovensku a naopak, aby neblokovala produkty prírodného turizmu a najmä sprievodcovskú činnosť (v zmysle § 65a zákona o ochrane prírody a krajiny by sprievodcovskú činnosť v chránených územiach mala vykonávať iba ŠOP SR). Taktiež chýba legislatívny rámec pre priamu podporu chránených území (ich rozširovanie alebo výkup) z príjmov generovaných z cestovného ruchu.

Problémom je aj **nefunkčný mechanizmus na dodržiavanie medzinárodných štandardov a záväzkov pre chránené územia a často protichodné ustanovenia s inými zákonmi** (najmä zákonom o lesoch). Mnohé značené turistické chodníky a cyklotrasy sú zároveň využívané na lesohospodárske účely (sťahovanie dreva), takže sú kontinuálne poškodzované. Sankcie za to, ak nie sú dané do pôvodného stavu po ťažbe, sa v praxi vôbec neuplatňujú, aj keď to zákon o lesoch priamo požaduje. Plány starostlivosti o lesy a Plány starostlivosti o národné parky nie sú navzájom zosúladené. Ochrana prírody v národných parkoch dlhodobo ustupuje záujmom lesného hospodárstva. Problémom v slovenských podmienkach je aj **nepružný systém riadenia správ chránených území**. Zabezpečením vlastnej právnej subjektivity, ktorá dnes chýba, by sa správy chránených území odčlenili od centrály ŠOP SR v Banskej Bystrici, čím by získali možnosti lepšieho nakladania s dotáciou zo štátneho rozpočtu aj s príjmami z vlastnej činnosti, najmä služieb prírodného turizmu. Zlepšiť by sa mal zároveň aj **systém (formy, postupy) kompenzácií vlastníkov v chránených územiach** za bezzásahovosť, resp. za obmedzený režim hospodárenia. V súčasnosti je tento systém značne nefunkčný a vlastníkov dostatočne nemotivuje participovať na ochrane prírody a realizovať prírodný turizmus.

Na Slovensku **chýba strešná organizácia na podporu rozvoja prírodného turizmu** ako profesijná, resp. odborná organizácia a certifikačná autorita. Aj preto zatiaľ neexistujú štandardy a postupy pre certifikáciu produktov prírodného turizmu. **Chýba podpora malých/začínajúcich podnikateľov**, ako aj finančný mechanizmus (napr. fond), ktorý by zvýhodňoval podnikateľov zabezpečujúcich produkty a služby postavené na udržateľnosti alebo podnikateľskej činnosti v málo rozvinutých regiónoch alebo v regiónoch zameraných na udržateľný rozvoj na báze ochrany prírody.

Mala by sa taktiež riešiť aj **problematika dotačnej politiky v poľnohospodárstve**, ktorá dlhodobo podporuje tzv. veľkých hráčov v agrosektore a znemožňuje, resp. obmedzuje podnikanie malých fariem a živnostníkov, ktorí by vedeli zabezpečiť obhospodarovanie poľnohospodárskej pôdy a lúk v chránených územiach s oveľa priaznivejším vplyvom na ochranu biodiverzity s presahom na prírodný turizmus a ekologické poľnohospodárstvo. Problémom je hlavne získanie pôdy pre začínajúcich samostatne hospodáriacich roľníkov (SHR).

V problematike prírodného turizmu existujú len obmedzené **možnosti formálneho aj neformálneho vzdelávania**. Do prvej skupiny patria študijné programy pre stredné a vysoké školy so zameraním na cestovný ruch a do druhej kurzy v rámci celoživotného vzdelávania. V oboch prípadoch je potrebné poukázať na to, že ľudia vzdelaní v cestovnom ruchu nemajú dostatok kompetencií, vedomostí a zručností potrebných pre prírodný turizmus (biológia, ekológia alebo interpretácia) a je nevyhnutné, aby sa prepojili s prírodnými odborníkmi na iných školách (medziodborové vzdelávanie, resp. štúdium). Podobne ľudia s prírodovedným vzdelaním zase nemajú

znalosti z podnikania, marketingu, finančného manažmentu a pod. Riešením je nevyhnutná spolupráca a rozdelenie kompetencií, zdieľanie znalostí a zodpovednosti, ako aj vytvorenie študijného programu, ktorý by integroval obidva aspekty, rovnako aplikácia metód a stratégií, ktoré sa bežne v zahraničí realizujú pod názvom outdoor education¹²². V prípade neformálneho vzdelávania je potrebný rovnaký prístup medzisektorovosti. Kurzy sprievodcovania prírodou dnes nie sú v ponuke žiadnej z formálnych ani neformálnych vzdelávacích inštitúcií.

Politické prostredie

Hlavným strategickým dokumentom v oblasti rozvoja cestovného ruchu na Slovensku a štátnej politiky cestovného ruchu je v súčasnosti **Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020** schválená uznesením vlády SR č. 379/2013 Z. z. z 10. júla 2013¹²³. Táto stratégia sa pri formulovaní strategického cieľa a identifikovaných hlavných produktových skupín cestovného ruchu odvoláva na doterajší vývoj, získané skúsenosti a zároveň súlad a nadväznosť na **Koncepciu územného rozvoja Slovenska a Novú stratégiu rozvoja cestovného ruchu SR do roku 2013** schválenú uznesením vlády SR č. 417 z 8. mája 2007. V zmysle uvedených koncepčných dokumentov bolo strategickým cieľom cestovného ruchu na Slovensku zvyšovanie jeho konkurencieschopnosti pri lepšom využívaní potenciálu so zámerom vyrovnávania regionálnych disparít a tvorby nových pracovných príležitostí. Uvedené dokumenty uvádzajú, že práve **prírodný potenciál spolu s kultúrnym a historickým potenciálom predurčuje hlavné druhy cestovného ruchu, ktoré majú byť rozvíjané z dlhodobého hľadiska**.

Už v **Novej stratégii rozvoja cestovného ruchu SR do roku 2013**¹²⁴ bol prírodný potenciál Slovenska identifikovaný ako významný pre rozvoj takmer všetkých foriem cestovného ruchu. Stratégia uvádza národné parky, chránené krajinné oblasti, jazerá, jaskyne a ostatné atraktivity v súvislosti s dôležitým aspektom celoročného využitia. Stratégia tiež vyzdvihuje počet značkovaných turistických chodníkov (viac ako 12 000 km), ktorých počet však postupne klesá. Využitie prírodného potenciálu sa odvoláva predovšetkým na letný cestovný ruch a pobyt nielen pri vode, ale i v prírode a v zimnom cestovnom ruchu dáva do popredia prírodné prostredie v nadväznosti na rozvoj lyžovania a zimných športov v horských oblastiach.

SWOT analýza cestovného ruchu, ktorá je obsahom Novej stratégie rozvoja cestovného ruchu SR do roku 2013, identifikovala **zachovaný prírodný potenciál**, flóru, faunu, scenériu krajiny **ako silnú stránku rozvoja cestovného ruchu**. Ako možnosť využitia tejto prednosti Slovenska na trhu cestovného ruchu uvádza zaradenie ponuky zdravého prostredia s vysokým stupňom ochrany prírody a krajiny, sústredenie najrôznejších prírodných hodnôt na relatívne malom území. Zároveň Stratégia identifikovala ako jedno z **ohrození rozvoja cestovného ruchu** práve **zaostávajúce povedomie o potrebe zachovania prírodných hodnôt v zhoršujúcom sa životnom prostredí**. Ako jednu z možností eliminovania vplyvov tejto hrozby uvádza zmenu pohľadu obyvateľstva na dôležitosť zachovania prírodných hodnôt a hľadanie kompromisných riešení pri rozvoji cestovného ruchu v národných parkoch a chránených krajinných oblastiach v súlade s trvalo udržateľným rozvojom.

Napriek uvedenému **prírodný cestovný ruch nie je identifikovaný ako nosná forma cestovného ruchu**. V súvislosti s aktivitami v prírode tu podľa Novej stratégie rozvoja cestovného ruchu do roku 2013 patrí letná turistika a pobyt pri vode, ktoré sa stali najmasovejšou formou trávenia voľného času (dokument v tejto súvislosti iba okrajovo upozorňuje na rozvoj tejto formy v súlade so záujmami na úseku ochrany prírody a krajiny a záujmami udržateľného cestovného ruchu). Medzi ďalšie identifikované ťažiskové formy zaraďuje kúpeľný a zdravotný cestovný ruch, zimný cestovný ruch a zimné športy, mestský a kultúrno-poznávací cestovný ruch a vidiecky cestovný ruch.

¹²² Gilbertson, K. & Gilbertson, K. (1954). Outdoor education: methods and strategies. Human Kinetics, Champaign, IL, 2006, 213 p. ISBN 978-0-7360-4709-8

¹²³ Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR. (2013). Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020, 2013. <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/legislativa-a-koncepcne-dokumenty>

¹²⁴ Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR. (2007). Nová stratégia rozvoja cestovného ruchu Slovenskej republiky do roku 2013, 2007.

V súčasne platnej **Stratégii rozvoja cestovného ruchu do roku 2020** tiež absentuje vymedzenie prírodného cestovného ruchu ako nosnej formy cestovného ruchu. Nad rámec Novej stratégie rozvoja cestovného ruchu Slovenska do roku 2013 ako jedna z produktových skupín pribudol kongresový cestovný ruch. Osobitne bol vyzdvihnutý potenciál geoparkov a geoturistiky, pričom podľa tohto dokumentu má konštituovanie geoparkov a ich sietí sledovať predovšetkým 3 ciele:

- využiť prírodné dedičstvo ako výchovný a vzdelávací prostriedok v geologických a environmentálnych vedných odboroch pre najširšie vrstvy spoločnosti,
- prispieť k zabezpečeniu udržateľného rozvoja príslušného územia a jeho blízkeho okolia,
- zabezpečiť príslušný stupeň ochrany a zachovanie náplne geoparku pre budúce generácie.¹²⁵

Tieto ciele sa dokážu oveľa širšie pokryť aj vtedy, ak sa prírodný cestovný ruch stane prioritným a zaradí sa medzi nosné produktové skupiny v nadväznom strategickom dokumente štátnej politiky cestovného ruchu Slovenska, teda stratégie, ktorá bude prijatá pre opatrenia po roku 2020. Nevyhnutnosť vyzdvihnutia tejto formy cestovného ruchu vyplýva aj z toho, že prírodný potenciál a chránené územia identifikovala ako príležitosť už Nová stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2013. Ako bolo uvedené, ako jednu z možností eliminovania reálnej hrozby rozvoja cestovného ruchu (zaostávajúceho povedomia o zachovaní prírodných hodnôt) uvádza stratégia zmenu pohľadu obyvateľstva na dôležitosť zachovania prírodných hodnôt, hľadanie kompromisných riešení pri rozvoji cestovného ruchu v národných parkoch a chránených krajinných oblastiach v súlade s udržateľným rozvojom.

Aj súčasná Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020 upozorňuje na záväzky Slovenska vyplývajúce z prijatia Karpatského dohovoru, ktorý udáva rámec pre udržateľné využívanie Karpát a s tým spojený regionálny rozvoj pri ochrane biodiverzity a krajiny. Vyše 70 % územia SR patrí do karpatského regiónu a ustanovenia Karpatského dohovoru sú pre túto krajinu vysoko relevantné.¹²⁶

Koncepcie rozvoja jednotlivých turistických destinácií na Slovensku spravovaných oblastnými organizáciami cestovného ruchu (OOCR), najmä tých, ktoré sa nachádzajú na území národných parkov, nemajú zverejnené svoje strategické dokumenty na webových stránkach a nebolo možné identifikovať, ako majú v týchto strategických dokumentoch zakomponovaný prístup k formám udržateľného cestovného ruchu, najmä k prírodnému turizmu. Predpokladáme však, že ich koncepcie rozvoja cestovného ruchu v destinácii túto formu neriešia, keďže táto nie je, ako je opísané vyššie, zakotvená v národnej stratégii.

7.2 Vhodné lokality na prírodný turizmus na Slovensku

Z definície prírodného turizmu vyplýva, že k lokalitám vhodným na jeho realizáciu patria najmä **chránené územia**^{127 128}. Pritom len európske národné parky majú ročne viac ako 2 mld. rekreačných návštev a do budúcnosti sa očakáva ďalší nárast¹²⁹. Z hľadiska manažmentových kategórií chránených území podľa medzinárodných kritérií IUCN ide najmä o kategórie, v ktorých podpora vzdelávania a rekreácie je jedným z cieľov manažmentu – t. j. národné parky a chránené krajinné oblasti¹³⁰.

¹²⁵ Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR. (2013). Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020, 2013, str. 31. <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/legislativa-a-koncepcne-dokumenty>

¹²⁶ Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR (2013). Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020, 2013, str. 31. <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/legislativa-a-koncepcne-dokumenty>

¹²⁷ Eagles, Paul F.J. - McCool, Stephen F. - Haynes, Christopher D.A. (2002). Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK. xv + 183pp. ISBN 2-8317-0648-3. http://cmsdata.iucn.org/downloads/paq_008.pdf

¹²⁸ Leung, Y.-F. - Spenceley, A. - Hvenegaard, G. - Buckley, R. (eds.) (2018). Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 27, Gland, Switzerland: IUCN. xii + 120 pp, 2018. <https://ceeto-network.eu/>

¹²⁹ Schägner, J.P. et al. (2017). Monitoring recreation across European nature areas: A geo-database of visitor counts, a review of literature and a call for a visitor counting reporting standard. In Journal of Outdoor Recreation and Tourism, Vol 18, 2017, pp. 44-55. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.jort.2017.02.004>

¹³⁰ Švajda J. - Sabo P. (2013). Manažment chránených území. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, B. Bystrica, 1. vydanie, 128 s.

Osobitným problémom je napr. turizmus v **lokaliách svetového dedičstva UNESCO**¹³¹ (okrem iného aj z dôvodu prepojenia prírodných, kultúrnych a spirituálnych hodnôt území, resp. hmotného a nehmotného dedičstva) alebo v divočinových územiach¹³². Ďalšou možnosťou je tzv. druhový prístup so zameraním sa na lokality s výskytom charizmatičkých druhov, resp. skupiny podľa spoločenskej preferencie¹³³.

Istú formu regionalizácie potenciálu pre prírodný cestovný ruch ponúka **Atlas krajiny SR**¹³⁴, ktorý na jednom z mapových výstupov rozlišuje prírodné atraktivity cestovného ruchu špecifikované najmä ako vodné plochy, klimatické a liečebné kúpele, termálne kúpaliská a jaskyne, ako aj územia s priaznivými podmienkami na cestovný ruch.

V dokumente **Regionalizácia cestovného ruchu v SR (2005)**¹³⁵ je ako aktivita príbuzná prírode blízky formám cestovného ruchu uvedený len pobyt v lesnom/horskom prostredí, čo je však skúmané najmä cez existenciu vhodnej infraštruktúry, ktorá je prepojená na lyžiarske strediská a nie na mäkké formy cestovného ruchu, ako je napr. pozorovanie prírody v národných parkoch. Okrem toho sú v rámci regionalizácie pre každý región vymedzené vhodné lokality v rámci rekreačných území, miesta s prírodnými pozoruhodnosťami ako významné útvary cestovného ruchu. V tabuľke vyberáme lokality, ktoré by za určitých okolností mohli byť vhodné na rozvoj prírodného turizmu, aj keď k tejto forme cestovného ruchu neboli priamo priradené v rámci regionalizácie.

Tabuľka: Vybrané významné lokality rekreačných území podľa Regionalizácie cestovného ruchu v SR

Región cestovného ruchu	Významná lokalita rekreačného územia	Miesta s prírodnými pozoruhodnosťami
Bratislavský	Malé Karpaty, Hrušovská vodná zdrž	Devínska brána, tok Dunaja
Podunajský	tok Dunaja a Malého Dunaja	Dunajské luhy, Čičovské mŕtve rameno
Záhorský	Malé Karpaty, Bory	-
Dolnopovažský	Malé Karpaty, Inovecké vrchy, perspektívne Kráľová na Váhu	Smolenice – Driny
Strednopovažský	Biele Karpaty, Strážovské vrchy, Inovecké vrchy	-
Nitriansky	Trbečské vrchy, Inovecké vrchy, Pohronský Inovec, rieka Hron	-
Hornonitriansky	Inovecké vrchy, Strážovské vrchy, Vtáčnik	-
Severopovažský	Javorníky, Západné Beskydy, Strážovské vrchy, Malá Fatra, vodná plocha Nosice	-
Turčiansky	Malá Fatra, Veľká Fatra	-
Oravský	Západné Beskydy, Oravská Magura, Malá Fatra, Západné Tatry – Roháče, Chočské vrchy, Oravská priehrada	-
Liptovský	Chočské pohorie, Západné Tatry, Veľká Fatra, Nízke Tatry, Liptovská Mara	-
Ipeľský	Krupinská vrchovina, Javorie, Cerová vrchovina, Slovenské rudohorie	-
Gemerský	Slovenské rudohorie, Cerová vrchovina, Slovenský kras	-
Horehronský	Kremnické vrchy, Nízke Tatry, Slovenské rudohorie	-

¹³¹ Tourism Management at UNESCO World Heritage Sites. (2018). Università della Svizzera italiana: Lugano, 2018. ISBN 978-88-6101-018-5.

¹³² European Union. (2012). EU Guidance for the management of wilderness and wild areas in Natura 2000.

<https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/wilderness/pdf/guidance.pdf>

¹³³ Troudet, J. et al. (2017). Taxonomic bias in biodiversity data and societal preferences. In Scientific Reports 7, 2017. <https://www.nature.com/articles/s41598-017-09084-6>

¹³⁴ Geo Enviroportal. Atlas SR. <https://geo.enviroportal.sk/atlassr/>

¹³⁵ Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike (2005). 1. vyd. Bratislava: Ministerstvo hospodárstva SR – ústav turizmu, Auris, 2005, 114 s.

Pohronský	Vtáčnik, Kremnické vrchy, Slovenské rudohorie, Štiavnické vrchy	-
Tatranský	Západné Tatry, Vysoké Tatry, Spišská Magura, Pieniny, Ľubovnianske vrchy, Kozie chrbty, Levočské vrchy	-
Spišský	Levočské vrchy, Branisko, Slovenský raj, Spišsko-Gemerský kras	-
Košický	Slovenské rudohorie, Slanské vrchy, Slovenský kras (Zádielska dolina, Hájska dolina, Jasovská planina)	-
Šarišský	Nízke Beskydy, Ondavská vrchovina, Šarišská vrchovina, Slanské vrchy, Čergovské pohorie	-
Hornozemplínsky	Nízke Beskydy, Bukovské vrchy – Poloniny, Vihorlat	-
Dolnozemplínsky	Vihorlat, Slanské vrchy, Zemplínske vrchy, Zemplínska šírava	-

Miesta s prírodnými pozoruhodnosťami boli v dokumente Regionalizácia cestovného ruchu v SR identifikované len pri 3 regiónoch, čo zďaleka neodzrkadľuje realitu. Z tohto hľadiska sa tento dokument javí ako nedostatočný na určenie všetkých vhodných lokalít na rozvoj prírodného turizmu. Dôvodom môže byť aj to, že pre regióny sú v rámci regionalizácie vyberané kľúčové lokality, zohľadňujúc všetky formy cestovného ruchu. Tiež sa tento dokument javí ako zastaraný na to, aby reflektoval na aktuálne zmeny a medzinárodné trendy v rozvoji udržateľných foriem cestovného ruchu.

Ďalším možným a v poslednom období moderným prístupom je **mapovanie** kultúrnych **ekosystémových služieb**^{136 137}, kam patrí okrem rekreácie a turizmu aj krajinný ráz, estetika a duchovná inšpirácia. Tieto prispievajú k dobrému zdravotnému stavu¹³⁸ najmä redukciou stresu a zabezpečením fyziologickej a psychickej pohody. Zmapovanie, hodnotenie a kvantifikovanie tejto ekosystémovej služby je často problematické aj z dôvodu dynamického vzťahu medzi človekom a ekosystémami v čase. K faktorom, ktoré výrazne vplyvajú na túto ekosystémovú službu, patrí najmä atraktivita krajiny, výskyt chránených území a vodných plôch, typ reliéfu, stupeň prírodnosti, dostupnosť ako aj socio-demografické premenné potenciálnych užívateľov. **Využívanie krajiny, ako napr. investície do infraštruktúry alebo ťažba dreva, môže zásadne ovplyvniť počet a kvalitu užívateľov tejto služby, dĺžku ich pobytu a ich zážitok z rekreácie**¹³⁹. Najväčší dopyt po tejto službe je práve v urbanizovaných a kultúrnych častiach krajiny s vysokou homogenitou a stupňom antropizácie. V dôsledku nepriaznivého stavu niektorých ekosystémov aj pri tejto ekosystémovej službe dochádza k významným finančným stratám. V regiónoch, kde prevláda dopyt nad produkciou tejto služby, by preto bolo vhodné zabezpečiť vyšší podiel prírodných lesných a nelesných ekosystémov na úkor zastavaných častí, resp. nekonfliktné využívanie krajiny tak, aby neznižovalo hodnotu tejto ekosystémovej služby, najmä v chránených územiach Slovenska.¹⁴⁰

Pokiaľ ide o **rekreačnú hodnotu chráneného územia**, jej zisťovanie metódou cestovných nákladov (nákladov na dopravu) je zvyčajne považované za spoľahlivý nástroj, ak motív návštevy konkrétnej oblasti úzko súvisí s chráneným územím. V opačnom prípade sú náklady na dopravu hradené kvôli iným motívom, a preto sa len čiastočne pripočítavajú k rekreačnej hodnote chráneného územia. Existuje štúdia, v ktorej bola stanovená celková ekonomická hodnota ekosystémových služieb pre národné parky ako NP Slovenský raj, NP Veľká Fatra, NP Muránska planina a Tatranský národný park v Poľsku (Tatrzański Park Narodowy, skr. TPN)¹⁴¹. Analyzovaný bol aj podiel jednotlivých ekosystémových služieb na celkovej hodnote v jednotlivých územiach, pričom z

¹³⁶ Mayer, M. - Woltering, M. (2018). Assessing and valuing the recreational ecosystem services of Germany's national parks using travel cost models. In Ecosystem Services, Vol 31, Part C, 2018, pp. 371-386. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2017.12.009>

¹³⁷ Fuwen, W. et al. (2018). The Value of Ecosystem Services from Giant Panda Reserves. In Current Biology, Vol 28, Issue 13, 2018, pp. 2174-2180. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2018.05.046>

¹³⁸ Bratman G. N., et al.(2019). Nature and mental health: An ecosystem service perspective. In Science Advances, Vol 5, Issue 7, 2019. <https://advances.sciencemag.org/content/5/7/eaax0903>

¹³⁹ Czeszczewik D. et al. (2019) Birdwatching, logging and the local economy in the Bialowieza Forest, Poland. In Biodiversity and Conservation, Vol 28, Issue 11, 2019, pp 2967-2975.

¹⁴⁰ Černeček et al.(2019). Komplexné hodnotenie ekosystémových služieb v SR. In prep.

¹⁴¹ Vološčuk, I. et al. (2016). Dynamika krajinskej štruktúry a diverzita ekosystémov Krivánskej Fatry. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, Banská Bystrica, 2016, pp. 117 - 137. ISBN 978-80-557-1196-6

úžitkových hodnôt dominujú rekreačné hodnoty (napr. NP Veľká Fatra 53 mil. eur ročne, NP Slovenský raj 152 mil. eur ročne a TPN Poľsko 519 mil. eur ročne). Niektorí autori na výpočet hodnôt použili analýzu výnosov právnych subjektov podnikajúcich v chránených územiach SR. Výsledky podobných výskumov umožňujú na základe ocenenia vybraných ekosystémových služieb tieto zahrnúť do nákladov a cien spravovania chráneného územia, ako aj zobjektívizovať a zefektívniť plánovací a rozhodovací proces pre rozvoj v území.

Rozvoj prírodného turizmu pritom **nemusi byť striktné viazaný na chránené územia**. Aj voľná krajina mimo chránených území má potenciál rozvoja prírodného turizmu v kontexte alternatívneho využívania krajiny a domácich produktov v súlade s **primárnym predpokladom pozitívneho vplyvu na prírodné prostredie**. V tomto duchu orientované činnosti môžu byť realizované v lesnej, poľnohospodárskej, ako aj sídelnej krajine bez potreby osobitných stupňov ochrany prírody. Využiteľné sú napr. rôzne aktivity zamerané na tzv. biologizáciu prostredia, renaturalizáciu a ekologizáciu sídel, priemyselných areálov a oddychových zón. V súčasnosti majú takéto činnosti stúpajúcu tendenciu a tešia sa zvýšenému záujmu zo strany verejnosti. Môže ísť o širokú škálu aktivít zameraných na doteraz nevyriešené aspekty životného prostredia, ako je napr. podpora tradičných foriem využívania krajiny, obnova pasienkových lesov, historických alejí a parkov, záchrana tradičných odrôd, napr. ovocných stromov a plemien, obnova mokradí, podpora dutinových hniezdičov (vtákov hniezdiacich v dutinách stromov), podpora opeľovačov (hmyzu, ktorý prenáša peľ) a pod.

7.3 Vhodné a nevhodné aktivity prírodného turizmu

Pri diferencovaní aktivít prírodného turizmu na vhodné a nevhodné je základným kritériom ich vzťah voči predpokladom prírodného turizmu (pozri kapitola 4.1).

Dôležitým atribútom vhodných aktivít je v prvom rade ich **nemasovosť**. Prírodný turizmus je totiž možné realizovať len pre menšie skupiny návštevníkov a s miestnymi poskytovateľmi služieb. Prírodný turizmus využíva ekosystémové služby **neinvazívnym a nedeštruktívnym spôsobom** a kapitalizuje ich najmä v rámci miesta (regiónu) ich realizácie. Takéto využitie nevyčerpáva zdroj príjmov, je teda udržateľné. Z ekonomického hľadiska je perspektívne a môže smerovať k efektívnemu systému ochrany prírody, keď sa miestni obyvatelia stávajú jej najvýraznejšími obhajcami, keďže predstavuje zdroj ich obživy. Rastie aj porozumenie prírodným procesom a zákonitostiam. Spojitosť s ekonomickou efektívnosťou a rastúcim porozumením umožňuje rozširovať koncept prírodného turizmu a predstavuje alternatívu ku konvenčnému využívaniu prírodných zdrojov. Rozvoj prírodného turizmu, ktorý uprednostňujeme, nie je realizovaný intenzifikáciou činností (zvyšovaním počtu návštevníkov v jednej lokalite vhodnej na prírodný turizmus), ale expanziou konceptu (rozširovaním plochy, alebo počtu lokalít vhodných na prírodný turizmus).

Nie vždy je pre konzumentov produktov prírodného turizmu meradlom atraktivity konkrétnych území prítomnosť charizmatikých druhov (ako je napr. medveď alebo zubor).¹⁴² Medzi **vhodné zážitkové aktivity** patrí napr. pozorovanie voľne žijúcich zvierat, sledovanie prírodných procesov, fotografovanie zvierat a krajiny, rôzne terapie a relaxačné pobyty v prírode, pozorovanie hviezd a spanie pod nočnou oblohou. Obzvlášť účinnou formou sú **interpretačné programy so sprievodcom** zamerané najmä na ekovýchovu, poznávaciu pešiu alebo konskú turistiku, stopovanie zvierat, poznávanie liečivých rastlín, húb a lesných plodov, jaskyniarstvo, splavovanie divokých riek, kulinárske zážitky z prírodných produktov a pod.

Ako **nevhodné aktivity z pohľadu prírodného turizmu** boli identifikované najmä poľovníctvo, rybárstvo, ako aj iné formy odchytu voľne žijúcich živočíchov (hlavne v spojitosti s ich usmrcovaním), koncentrované zjazdové lyžovanie, resp. iné masové športy a športové podujatia, jazda na terénnych autách, motorkách a štvorkolkách v prírodnom prostredí a pod. Za nevhodné aktivity je pritom vo všeobecnosti možné považovať všetky formy prírodného turizmu, **realizované v rozpore s princípmi ochrany prírody, krajiny a podpory miestnych komunití**, najmä v spojitosti s prekročením prírodných a spoločenských kapacít (únosnosti) prostredia, s dôsledkami pre zhoršenie stavu prírodného prostredia, kvality zážitku z prírody a životných podmienok pre miestne komunity.

¹⁴² Hausmann, A. et al. (2017). Social media reveal that charismatic species are not the main attractor of ecotourists to sub-Saharan protected areas. In Scientific Reports 7: 763. <https://www.nature.com/articles/s41598-017-00858-6>

Ako bolo spomenuté v úvode tohto dokumentu, v súčasnosti je prírodný turizmus vo svete masívne expandujúcim odvetvím cestovného ruchu, ale bez systematickej regulácie neprispieva k ochrane prírodných lokalít. Na Slovensku platí, že návštevnosť chránených území rastie, rovnako ako **výstavba infraštruktúry** spojennej najmä s budovaním ubytovacích kapacít, rezortov a športových areálov. Napriek tomu, že hlavným motívom týchto aktivít je pobyt v prírode a prírodné krásy, ich realizácia často neprispieva k zachovaniu prírodných hodnôt, skôr naopak, má **priamy negatívny dosah na predmet ochrany** (zánik biotopov v dôsledku výstavby), **zhoršovanie kvality zážitku** (preplnené turisticky atraktívne lokality, vyrúbané plochy lesa, erózia pôdy, nedostatočný manažment odpadov a pod.) a **obmedzenie ekonomických benefitov pre lokálne komunity** (monopolizácia služieb veľkými podnikateľskými subjektmi na úkor miestnych a pod.).

Prípadová štúdia – Veľká Fatra, hlucháň a prírodný turizmus

Súčasná situácia v ochrane ohrozeného tetra hlučáňa na území Národného parku Veľká Fatra je v dôsledku masívnej ťažby horských lesov veľmi kritická. Hlučáň, ktorý je celoročne chráneným európsky významným druhom, dnes na celom Slovensku doslova prežíva v rámci posledných lokalít.¹⁴³ Koncentrovať prírodný turizmus do týchto lokalít (často pralesných a pre klienta so záujmom o divočinu vysoko atraktívnych) by mohlo mať negatívny vplyv na jeho zostatkové populácie. Ako teda realizovať prírodný turizmus v takomto prípade?

Ako už bolo spomenuté, hlavné atribúty prírodného turizmu predstavujú objektívny prínos pre ochranu prírody, adresnú interpretáciu a prospech pre miestne komunity. Ak by aktivity realizované v rámci prírodného turizmu mali nepriaznivý vplyv pre ochranu hlučáňa, nemohli by byť realizované, resp. mali by byť v rámci certifikačnej kontroly alebo monitoringu vylúčené. Ukazuje sa, že východiskom zo súčasnej zlej situácie s populáciou hlučáňa by mohol byť dôsledne uplatnený prírodný turizmus.

Jedným z dôvodov nepriaznivého stavu populácie hlučáňa je **zlá koncepcia ochrany a manažmentu národného parku**. V súčasnosti **väčšina tohto chráneného územia paradoxne umožňuje a je vystavená silnej exploatacii prostredníctvom lesného hospodárstva a poľovníctva**. Dôsledkom tohto stavu je plošná strata biotopov, zmenšovanie areálu hlučáňa a oslabovanie jeho populácie. **Zavedením dôslednej ochrany druhu, napr. prostredníctvom funkčnej zonácie alebo realizácie programu pre záchranu druhu** (v zmysle nariadenia Ministerstva životného prostredia SR), by bol naplnený prvý pilier prírodného turizmu t. j. objektívne zlepšenie ochrany predmetu záujmu.

Adresná a jasná interpretácia by tak mohla byť realizovaná v spojitosti s turistickými a edukačnými aktivitami v rámci širšieho územia národného parku bez potreby narušenia súčasných útočísk druhu. Treba pamätať, že **atraktívna a uveriteľná interpretácia** je často rovnako dôležitá a vyhľadávaná ako samotný zážitok pri pozorovaní hlučáňa v prírode. Objektívna ochrana by mohla výrazne využívať vedecké výskumy priamo v území so zameraním na ochranársku biológiu, monitoring populácie, adresnú identifikáciu priaznivých a nepriaznivých vplyvov, prípadne aj praktický manažment v teréne, s aktivitami spojenými s rekonštrukciami lesných porastov a tvorbou biotopov, vyhodnocovaním pobytových znakov či prípadnou návštevou chovných a rehabilitačných zariadení, kde by návštevníci mohli priamo pozorovať hlučáňa bez rizika rušenia voľne žijúcich populácií. Predpokladaným **dôsledkom efektívnej ochrany by mal byť nárast populácie a jej rozširovanie v rámci národného parku**, čo v neskorších fázach umožní aj rozšírenie aktivít prírodného turizmu. Ochránársky úspech by sa tak stal silným argumentom v rámci interpretácie a získavania popularity, atraktívnosti a podpory u klientov prírodného turizmu.

Nemenej dôležitým atribútom prírodného turizmu je **prospech pre miestne komunity**, čo je **aspekt dôležitý najmä v súvislosti s obmedzením exploatacie prírodného prostredia** v rámci prísnych ochranných zón a **nahradením príjmov, napr. z ťažby dreva**, sprievodcovskou činnosťou, kvalitnými službami alebo výrobou a predajom atraktívnych regionálnych výrobkov z lokálnych prírodných zdrojov. Podstatne výraznejšiu úlohu by v tomto scenári zohrávali rezortné organizácie ochrany prírody priamo zodpovedné za verejnú správu územia a šírenie a realizovanie konceptu prírodného turizmu. Ich hlavné kompetencie by súviseli s manažmentom návštevnosti, certifikáciou a kontrolou produktov prírodného turizmu, sprostredkovaním a riadením vedeckého

¹⁴³ Iniciatíva MY SME LES. <https://www.mysmeles.sk/vyhynie-tetrov-hluchan-kura-mudrejsia-ako-my>

výskumu a praktických činností potrebných pre manažment predmetu ochrany a pod. Zároveň by boli poskytovateľom špičkových služieb a sprostredkovateľom zručností (expertné sprievodcovstvo, ale tiež sprievodcovské školenie a certifikácia, poradenská a expertná činnosť, praktický manažment spojený s ochranou prírody a revitalizáciou biotopov, záchranný program, monitoring, propagácia a popularizácia prírodného turizmu).

Tetrova hlucháňa v Národnom parku Veľká Fatra ohrozuje ničenie biotopov, ktoré sú nevyhnutné na jeho prežitie. Riešením tohto problému je účinná ochrana horských lesov a bezpodmienečné vylúčenie ťažby dreva, ktorú by v tomto chránenom území mal nahradiť práve koncept prírodného turizmu.

7.4 Iniciatíva za prírodný turizmus

Prírodný turizmus ako forma cestovného ruchu nie je na Slovensku v rámci rozvoja cestovného ruchu, ochrany prírody a citlivého využívania prírodných zdrojov regiónov dostatočne známy a atraktívny. Oficiálne národné a regionálne autority vrátane turistických autorít mu nevenujú takmer žiadnu pozornosť. Nie je súčasťou koncepčných ani strategických dokumentov národných či regionálnych politík. Podobnou východiskovou situáciou na presadzovanie a implementáciu prírodného turizmu prešli viaceré krajiny, ako napr. Rumunsko, Švédsko, Gruzínsko či Estónsko.

O prírodnom turizme sa prvýkrát začalo na Slovensku koncepčnejšie hovoriť v júni 2015 na Medzinárodnej konferencii Programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce pod názvom *Prírodný turizmus a regionálny rozvoj*¹⁴⁴ za účasti viac ako stovky odborníkov (zo Slovenska, z Poľska, Maďarska, Francúzska a zo Švajčiarska) a z rôznych zainteresovaných strán (ministerstiev, samospráv, subjektov cestovného ruchu, orgánov a organizácií ochrany prírody, univerzít či mimovládnych organizácií). Cieľom konferencie bolo vytvorenie platformy na výmenu skúseností v oblasti prírodného turizmu a regionálneho rozvoja. Konferencia priniesla nasledujúce závery vo forme odporúčaní:

- **Iniciatíva zdola, podpora zhora** – je dôležité, aby dobré lokálne iniciatívy mohli byť správne zasadené do regionálneho konceptu, aby mali legislatívnu a finančnú podporu zo strany štátu a aby bol prírodný turizmus zakotvený v strategických dokumentoch. Treba koordinovať a využívať kompetencie štátnych orgánov, orgánov verejnej správy, miestnej samosprávy a záujmových združení v tejto oblasti.
- **Odbornosť a kvalita** – je potrebné nadviazať na začatú odbornú diskusiu na tému prírodne orientovaný turizmus a chránené územia a vytvoriť platformu pre výmenu skúseností, definovanie potrieb a priorít na národnej úrovni. Výsledkom by mohlo byť napr. vytvorenie Koncepcie rozvoja prírodného turizmu v chránených územiach.
- **Intenzívnejší marketing** – prírodný turizmus v chránených územiach často využíva obchodne orientovaný prístup, keď sa „produkt“ ktorým je príroda, ponúka návštevníkom ako unikátna možnosť s výdatnou marketingovou podporou. V oblasti destinačného marketingu pristupovať ku krajine ako k cieľovej hodnote. Je potrebné začať intenzívnejší marketing tohto produktu chránenými územiami, resp. zahrnúť ho do existujúcich produktových balíčkov v území (kúpele, zimné športy, podujatia, gastronómia a pod.).*

* *Destinačný marketing je možné vhodne prepájať s ochranárskym marketingom*¹⁴⁵ (využívanie vedecky potvrdených stratégií a techník v oblasti marketingu s cieľom zvýšiť podporu, informovanosť a akceptáciu ochrany prírody v očiach verejnosti) **alebo s etickým marketingom**, napr. produktov outdoorového oblečenia¹⁴⁶ (keď sa výťažok z predaja môže používať aj na výkup chránených území).

¹⁴⁴ Medzinárodná konferencia Programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce „Prírodný turizmus a regionálny rozvoj“ (2015) <https://archiv.vlada.gov.sk/sfm/index8d9f.html?ID=26700>

¹⁴⁵ Society for Conservation Biology. Conservation Marketing & Engagement Working Group. <https://conbio.org/groups/working-groups/conservation-marketing-working-group/>

¹⁴⁶ Allchin, J. (2013). Case study: Patagonia's 'Don't buy this jacket' campaign. <https://www.marketingweek.com/case-study-patagonias-dont-buy-this-jacket-campaign/>

- **Ohľad na kvalitu životného prostredia** – prírodný turizmus ako forma udržateľného turizmu dbá na kvalitu životného prostredia, od ktorého závisí zážitok návštevníkov, ale aj ekonomické prežitie miestnych obyvateľov. Udržateľný regionálny rozvoj rešpektuje podmienky a zvláštnosti prírodno-spoločenského prostredia regiónu a zároveň neničí svoju vlastnú zdrojovú základňu. V chránených územiach má byť princípom presadzovať výlučne tieto formy turizmu a regionálneho rozvoja súvisiaceho s prostredím.
- **Karpaty ako príležitosť** – jednotlivé regióny, ich turistické produkty a ponuky je užitočné spájať s identitou regiónu Karpát. Karpaty vytvárajú širší kontext rozpoznateľný na medzinárodnej úrovni a rozvoj prírodného turizmu v Karpatoch je už dnes zakotvený v dôležitých medzinárodných dohovoroch, najmä v Karpatskom dohovore a súvisiacej Stratégii trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu v Karpatoch.

Iniciatíva na podporu rozvoja prírodného turizmu na Slovensku sa začala formovať v roku 2018 ako súčasť projektu neziskovej organizácie Aegis pod názvom *Šanca pre prírodu, šanca pre región*, ktorého realizácia bola podporená Úradom vlády SR prostredníctvom programu *Podpora regionálneho rozvoja*. Účelom projektu bolo upozorniť na nevyhovujúci stav a podmienky pre prírodný turizmus na Slovensku a zároveň priniesť inšpiratívny koncept na jeho implementáciu a rozvoj. Jedným z hlavných cieľov projektu zároveň bolo, že tento koncept následne podporí a realizačne prevezme asociácia združujúca aktérov zaangažovaných do vývoja, predaja a podpory produktov prírodného turizmu na Slovensku. V roku 2019 za týmto účelom vznikla neformálna platforma, ktorá by sa do konca roka 2019 mala transformovať do podoby asociácie. Jej poslaním bude **podporovať, popularizovať a presadzovať prírodný turizmus** na regionálnej aj národnej úrovni. Zároveň v tejto súvislosti vznikol aj náučno-populárny portál o prírodnom turizme www.prirodnyturizmus.sk.

Iniciatíva vníma prírodný turizmus ako účinný nástroj na zlepšenie ochrany prírody najmä v chránených územiach a zároveň ako vhodný nástroj na ekonomický rozvoj hlavne zaostalejších regiónov. Jej cieľom je tiež poukázať na potenciál v oblasti využívania prírodných hodnôt a prírodných zdrojov území v rámci rozvoja regionálnych ekonomík na Slovensku formou zavedenia prírodného turizmu v lokalitách, ktoré sú na to najvhodnejšie. Odborné kapacity zaangažované v rámci iniciatívy (asociácie) budú prinášať vysvetlenia významu, výhod a praktických možností využívania prírodného turizmu vo vzťahu k odbornej a laickej verejnosti, čím poukážu na ideálny výsledok fungovania asociácie vo forme pozitívnej zmeny názorov a konania návštevníkov v prírode, zvyšovanie ich ekologického a kultúrneho povedomia, ako aj podporu občianskej angažovanosti. Praktickými výstupmi z činnosti pripravovanej asociácie budú **realizácie pilotných projektov v rámci procesu zavádzania prírodného turizmu** do konkrétneho regiónu ako príklady dobrej praxe.

Asociácia bude zároveň presadzovať koncepčné a legislatívne zmeny v prospech rozvoja prírodného turizmu a do 3 rokov **osloví a presvedčí čo najširšie spektrum aktérov**, aby porozumeli, čo je prírodný turizmus v slovenských podmienkach a ako sa dá realizovať a systematicky spoločne rozvíjať.

Medzi aktérmi, ktorých bude potrebné zaangažovať do fungovania asociácie, budú najmä:

- sprievodcovia,
- správy chránených území a subjekty tretieho sektora (organizácie presadzujúce záujmy ochrany prírody a regionálneho rozvoja),
- outdoorové organizácie, peší turisti, cykloturisti, organizácie zabezpečujúce konské putovanie a pod.,
- vedci a vedecké inštitúcie,
- organizácie cestovného ruchu vrátane samospráv,
- cestovné kancelárie a agentúry a iní sprostredkovatelia predaja produktov prírodného turizmu.

7.5 Predpoklady rozvoja prírodného turizmu v slovenských podmienkach

Prírodný turizmus podľa autorov tohto konceptu možno v zmysle medzinárodných definícií bližšie opísaných v úvode tohto dokumentu stotožniť s ekologickým turizmom (ekoturizmom), no **v podmienkach Slovenska je návštevníkom aj odbornej verejnosti bližší pojem prírodný turizmus, a preto budeme ďalej používať a presadzovať práve tento pojem.**

Predpoklady zavedenia prírodného turizmu na Slovensku

- V prípade realizácie v chránených územiach (ide najmä o veľkoplošné chránené územia) je potrebné zaviesť medzinárodné štandardy IUCN pre danú kategóriu chráneného územia (t. j. zosúladenie národnej nomenklatúry s medzinárodnou kategorizáciou) vrátane účinnej zonácie týchto území.
- Pre rozvoj prírodného turizmu je potrebné rešpektovať limity prostredia vo vzťahu k jeho únosnej biofyzikálnej a sociálnej kapacite, aby nedošlo k degradácii prostredia a kvality zážitku návštevníkov.
- Kľúčové je zavedenie certifikácie a dlhodobého monitoringu vplyvov, čo je nevyhnutnou podmienkou na realizáciu prírodného turizmu.
- Dôležitým predpokladom úspešnosti produktov prírodného turizmu je marketing lokalít na medzinárodnom trhu zahŕňajúci aj branding a propagáciu a veľmi úzka kooperácia s miestnymi poskytovateľmi služieb a angažovanou verejnosťou.
- V súčasnom stave prírodný turizmus v našich podmienkach nie je uveriteľný a koncepcný, je preto podmienený systémovými zmenami v oblasti ochrany prírody a krajiny a manažmentu prírodných zdrojov, ako aj realizáciou viacerých legislatívnych zmien.
- Predpokladom je aj vzájomná spolupráca s inštitúciami a organizáciami ochrany prírody SR a organizáciami cestovného ruchu.

Desať znakov prírodného turizmu v slovenských podmienkach

1. Odohráva sa v prírode a stredobodom jeho záujmu je príroda (druhy, spoločenstvá, procesy, krajinný obraz, prírodné javy, atmosféra) a jej zachovanie, ako aj budovanie pozitívneho vzťahu návštevníka k nej. Nemusí byť striktné realizovaný v chránených územiach, no nevyhnutnou podmienkou sú aktivity zamerané na podporu života a interpretáciu hodnôt.
2. Hlavnou motiváciou pre návštevníkov sú kvalitné autentické zážitky z poznávania prírody, ako aj života miestnych komunít a ich kultúry, v ideálnom prípade sprostredkované miestnymi ľuďmi.
3. Rozvíja sa udržateľným spôsobom a minimalizuje negatívne vplyvy na prírodné, sociálne a kultúrne prostredie.
4. Podporuje zachovanie prírodných a kultúrnych hodnôt a zlepšenie ochrany prírody v oblastiach, v ktorých sa realizuje.
5. Vedie k zmene názorov a konania návštevníkov, zvyšuje ich ekologické a kultúrne povedomie.
6. Je organizovaný pre menšie skupiny návštevníkov a zabezpečovaný lokálnymi poskytovateľmi služieb vrátane sprievodcov.
7. Jeho produkty sú cenovo náročnejšie (keďže zohľadňujú špecifickú cieľovú skupinu, menší počet návštevníkov, ekonomickú návratnosť, pridanú hodnotu produktu).
8. Prispieva k pozitívnemu vplyvu na miestne komunity a zlepšeniu ich podmienok pre život, a preto podporuje tradičné lokálne produkty vrátane zachovania postupov ich výroby.
9. Je ekonomicky efektívnejší a výhodnejší ako bežné necitlivé spôsoby využitia územia a aj preto je alternatívnou a potenciálne efektívnejšou formou rozvoja a využívania prírodných zdrojov. Jeho realizácia je obzvlášť vhodná pre menej rozvinuté regióny, kde predstavuje objektívne najperspektívnejšiu možnosť ich udržateľného rozvoja.
10. Časť príjmov z jeho realizácie je vždy určená na ochranu prírodných a kultúrnych zdrojov. Tieto príjmy je nevyhnutné investovať naspäť do územia v podobe posilnenia ochrany prírody (napr. na výkup a prenájom pozemkov, druhovú ochranu, prirodzenú reintrodukcii druhov a rekonštrukciu prostredia a pod.), ako aj rozvoja miestnej komunity (služieb a vzdelávania).

7.6 Odporúčaný postup zavedenia prírodného turizmu na Slovensku

Odporúčaný postup má slúžiť ako návod na **strategický plán novovytvorenej Asociácie prírodného turizmu na Slovensku**, ktorej cieľom bude v priebehu **nasledujúcich troch rokov** zaviesť praktiky prírodného turizmu definované v tomto koncepte do praxe a priniesť tak nový nástroj regionálneho rozvoja najmä v najmenej rozvinutých regiónoch.

OPATRENIE	AKTIVITY
I. Inštitucionalizácia platformy na podporu prírodného turizmu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Identifikovať a angažovať aktérov na podporu prírodného turizmu. 2. Formalizovať iniciatívu do podoby asociácie. 3. Nastaviť systém práce asociácie a komunikácie medzi aktérmi. 4. Hľadať inšpirácie pre Slovensko na znalostných portáloch k prírodnému turizmu v zahraničí (https://natureforpeople.org/ alebo https://destinet.eu/topics a pod.). 5. Vytvoriť v asociácii priestor pre podporovateľov myšlienok prírodného turizmu a expertov v rôznych oblastiach s vplyvom na sfunkčnenie prírodného turizmu.
II. Popularizácia prírodného turizmu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Identifikovať a posúdiť vhodné lokality a subjekty, resp. organizácie na rozvoj prírodného turizmu na Slovensku. 2. Priebežne spravovať a aktualizovať popularizačno-náučný portál o prírodnom turizme www.prirodnyturizmus.sk o novinky v tejto oblasti. 3. Organizovať popularizačno-náučné podujatia a profilovať asociáciu ako nositeľa know-how, kontaktov a odbornú autoritu v prírodnom turizme, ako aj v regionálnom rozvoji postavenom na udržateľnom využívaní prírody. 4. Vstúpiť do partnerstva s komerčnými značkami produktov a dohodnúť podmienky ich podpory pre prírodný turizmus.
III. Legislatíva	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pripraviť paragrafové znenia zmien príslušných zákonov, ktoré bránia presadeniu prírodného turizmu na Slovensku. 2. Zmeniť legislatívu súvisiacu s prírodným turizmom a to najmä: <ul style="list-style-type: none"> • odstrániť § 2g v zákone č. 544/2002 o horskej záchranej službe, • zaviesť voľnú živnosť sprievodcu (kompromisom je zavedenie regionálneho a/alebo tematického sprievodcu), • upraviť možnosti vykonávania prírodného turizmu v zákone o ochrane prírody a krajiny, • zrušiť platnosť § 30e v zákone o lesoch na pozemkoch vo vlastníctve štátu.
IV. Lobing	<ol style="list-style-type: none"> 1. Presadzovať zámer zavedenia prírodného turizmu do príslušných rezortných koncepčných dokumentov (Ministerstva dopravy a výstavby SR, Ministerstva životného prostredia SR a i.) a legislatívnych zmien zapojením sa do pripomienkovacieho konania v rámci legislatívneho procesu. 2. Inšpiráciu pre obsah koncepčných dokumentov hľadať v Slovinskej stratégii pre udržateľný rast turizmu na roky 2017 – 2021¹⁴⁷. 3. Vytipovať a osloviť podporovateľov a budúcich presadzovateľov myšlienok prírodného turizmu v rozvoji cestovného ruchu, regionálnom rozvoji a v ochrane prírody.

¹⁴⁷ Republic of Slovenia - Ministry of Economic Development and Technology (2017). The Sustainable Growth of Slovenian Tourism for 2017-2021. <https://www.slovenia.info/en>

V. Medzinárodné partnerstvá	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vytvárať a udržiavať partnerstvá a medzinárodnú spoluprácu s podobnými iniciatívami v zahraničí. 2. Zapájať sa do medzinárodných projektov zameraných na podporu a rozvoj prírodného turizmu. 3. Angažovať sa v pracovných skupinách Karpatského dohovoru.
VI. Spolupráca s vedeckou obcou	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zahrnúť vybrané lokality prírodného turizmu do konceptu pilotného oceňovania ekosystémových služieb, aplikovať ho na tieto lokality a využiť jeho výsledky ako súčasť presadzovania pozitívnych vplyvov prírodného turizmu na rozvoj regiónov. 2. V spolupráci so správcami chránených území, s environmentálnymi organizáciami, katedrami univerzít a ich vedeckými pracovníkmi realizovať výskumné projekty vrátane pilotných prepočtov Wilderness Index pre destinácie Slovenska.¹⁴⁸ 3. Z začať rozvíjať, vyučovať a presadzovať metódy monitoringu a manažmentu vplyvov turizmu (vzdelávacie a akademické inštitúcie).
VII. Certifikácia	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zanalyzovať možnosti, prevziať a implementovať kritériá pre certifikáciu produktov a lokalít prírodného turizmu. 2. Navrhnuť koncept certifikácie (model manažmentu, metodika, postup presadenia a zavedenia) a popularizovať túto certifikáciu ako aktivitu asociácie.
VIII. Destinačný manažment	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vytvoriť partnerstvá s organizáciami destinačného manažmentu na Slovensku a začať ich vzdelávanie o koncepte prírodného turizmu a možnostiach jeho rozvoja. 2. Z začať branding a marketing lokalít a produktov prírodného turizmu v spolupráci s oficiálnymi turistickými autoritami (organizáciami destinačného manažmentu). 3. Z začať rozvíjať a v praxi uplatňovať metódy monitoringu a manažmentu vplyvov turizmu (inštitúcie ochrany prírody, organizácie destinačného manažmentu).
IX. Pilotné projekty prírodného turizmu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Identifikovať vhodné destinácie, ich lokality a projekty na pilotné zavedenie prírodného turizmu na Slovensku. 2. Iniciovať a podporovať tvorbu a uvedenie do predaja produktu prírodného turizmu podľa definovaných princípov a v identifikovaných destináciách a ich lokalitách. 3. Zabezpečiť inštitucionálnu a legislatívnu podporu pilotných projektov (napr. destinačný manažment, regulácia aktivít, režim ochrany, bezpečnosť) vrátane budovania potrebnej infraštruktúry (podpora lokálnych výrobcov, infocentrum, smart mobilita a iné). 4. Vytvoriť pilotné programy vzdelávania ľudských zdrojov v prírodnom turizme (vzdelávanie pre poskytovateľov služieb, sprievodcov, výrobcov regionálnych produktov a i.). 5. Realizovať pilotné projekty na podporu aktivít na naštartovanie a otestovanie prírodného turizmu vo vybraných lokalitách na Slovensku (minimálne jedného projektu v území národného parku). 6. Zaviesť metodiku merania a monitoringu stupňa zachovania prírodných hodnôt (monitoring únosnosti a kvality zážitkov návštevníkov). 7. Zabezpečiť profesionálny marketing pilotných projektov, resp. aktivít a pilotných lokalít prírodného turizmu.

¹⁴⁸ European Environment Agency. Wilderness Quality Index (2011). <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/wilderness-quality-index>

Riešiteľský tím

doc. Ing. Michal Wiezik, PhD.

špecialista na ekológiu lesa a ochranu prírody

Ekológ, so zameraním na manažment chránených území, ochranu prírody a biodiverzity, so špecializáciou na vplyv využitia zeme. Dlhodobu pôsobí na Fakulte ekológie a environmentalistiky na Technickej univerzite vo Zvolene, na katedre aplikovanej ekológie. Je členom správnej rady nadácie Aevis a iniciátorom Asociácie prírodného turizmu. Autorsky sa podieľal na rozvojovom koncepte okresu Snina, stratégii ochrany svetového prírodného dedičstva UNESCO Karpatské bukové pralesy pre splnomocnenca vlády pre najmenej rozvinuté regióny a viacerých vedeckých prácach s ekologickou tematikou.

Ing. Iveta Niňajová, PhD.

špecialistka na destinačný manažment a regionálny rozvoj

Je priekopníčkou destinačného manažmentu na Slovensku po tom, čo ukončila doktorandské štúdium na Fakulte manažmentu Univerzity Komenského v Bratislave v strategickom manažmente na tému *Strategický rozvoj cestovného ruchu na báze rozvoja regiónov*. V destinačnom manažmente má za sebou dva úspešné referenčné projekty, ktoré viedla: *Klaster Liptov* (prvá organizácia destinačného manažmentu na Slovensku) a *Košice Turizmus* (strategický projekt riadenia rozvoja mestského cestovného ruchu pre *Košice 2013 - Európske hlavné mesto kultúry*). Dva roky pôsobila ako expert na cestovný ruch u splnomocnenca vlády pre najmenej rozvinuté regióny. Od januára 2018 je poradcom predsedu BBSK pre regionálny rozvoj a cestovný ruch, kde pôsobí aj ako predsedníčka Krajskej organizácie cestovného ruchu. Zároveň je jednou z iniciátorov Asociácie organizácií cestovného ruchu, občianskej iniciatívy *My sme les* a Asociácie prírodného turizmu.

Ing. Juraj Švajda, PhD.

špecialista na manažment chránených území a ochranu prírody

Je vysokoškolským pedagógom a odborným asistentom na Fakulte prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kde vyučuje predmety v rámci študijného programu *Ekológia a ochrana ekosystémov*. Profesionálne sa venuje najmä problematike manažmentu chránených území - osobitne vplyvom turizmu, ekosystémovými službami a humánnej dimenzii manažmentu prírodných zdrojov. V minulosti pracoval v Štátnej ochrane prírody SR, na Správe Tatranského národného parku v oblasti monitoringu a manažmentu návštevnosti. Je podporovateľom iniciatívy za vznik Asociácie prírodného turizmu.

Ing. Ľudmila Elexová, PhD.

špecialistka na cestovný ruch a regionálny rozvoj

Zameriava sa na udržateľný rozvoj cestovného ruchu, jeho podmienky na medzinárodnej, národnej a regionálnej úrovni a podnikateľské prostredie v cestovnom ruchu. V týchto oblastiach pôsobí aj ako vysokoškolský učiteľ a vedecko-výskumný pracovník na Katedre cestovného ruchu na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kde sa venuje aj ekologickému, vidieckemu a kultúrnemu cestovnému ruchu. Osobitne sa špecializuje na podporu regionálnej produkcie a miestnych komunít zavádzaním systémov regionálneho značenia produktov a služieb na Slovensku. Je podporovateľkou iniciatívy za vznik Asociácie prírodného turizmu.

KONCEPT PRÍRODNÉHO TURIZMU
v slovenských podmienkach

Michal Wiezik, Iveta Niňajová, Juraj Švajda, Ľudmila Elexová

Aevis n.o., 2019
www.aevis.org

www.prirodnoturizmus.sk